

Tartu Ülikool
Sotsiaal- ja haridusteaduskond
Haridusteaduste instituut
Hariduskorralduse õppekava

Ain Laane

PÕHIKOO LIS JA GÜMNAASIUMIS TOIMUV KUTSEÕPE KUI ÕPPIJATE
KARJÄÄRIVALIKU SUUNAJA

Magistritöö

Juhendaja: dotsent Hasso Kukemelk

Läbiv pealkiri: Kutseõpe põhikoolis ja gümnaasiumis.

KAITSMISELE LUBATUD

Juhendaja: dotsent Hasso Kukemelk

.....

.....

(allkiri ja kuupäev)

Kaitsmiskomisjoni esimees:

.....

(allkiri ja kuupäev)

Tartu 2013

Sisukord

Sisukord.....	2
Sissejuhatus	3
1. Uurimuse teoreetilised lähtekohad	6
1.1 Töös kasutatud olulised mõisted	6
1.2 Karjääriarengu konstruktivistlik teooria ning selle seosed psühholoogilise-, arengulise- ja sotsiaal-kognitiivse karjääriarengu teooriatega	8
1.3 Põhikooli- ja gümnaasiumiastme õpilastele suunatud kutseõppe olemus ja põhimõtted ning selle rakendamine Eestis.....	11
1.4 Varasemaid uurimistulemusi	15
2. Metoodika.....	19
2.1 Valim.....	19
2.2 Mõõtevahendid.....	21
2.3 Protseduur.....	22
2.4 Andmetöötlusmeetodid	22
3 Tulemused	24
3.1 Õpilaste hinnang enda tööle rakendumise võimalustele pärast kutseõpinguid	24
3.2 Õpilaste hinnang enda teadlikkusele õpitava kutseala iseärasustest	25
3.3 Õpilaste hinnang enda teadlikkusele edasiõppimisvõimalustest	27
4. Arutelu.....	28
4.1 Õpilaste töölerakendumine.....	28
4.2 Õpilaste teadmised kutseala eripäradest.....	30
4.3 Õpilaste teadlikkus edasiõppimisvõimalustest	32
4.4 Töö piirangud.	33
4.5 Töö praktiline väärtus.....	33
Autorsuse kinnitus	34
Kokkuvõte	35
Summary	36
Kasutatud kirjandus.....	38
Lisad.....	43

Sissejuhatus

Eesti inimarengu aruande (2011) põhjal valitseb lähiaastatel Eestis ja teistes Euroopa Liidu riikides vastuolu suhteliselt lihtsat tööjõudu vajava majanduse struktuuri ja tööturul olevate ja lähiaastatel lisanduvate uute töötajate suhteliselt kõrge haridustaseme vahel. Seepärast on oluline anda neile põhikooli ja gümnaasiumi õpilastele, kes ei soovi või kellel pole võimalik jätkata õpinguid kõrgkoolis, võimalusi varajaseks kohanemiseks tööjõuturul. Toimiv koolide rahastamissüsteem ja traditsiooniline akadeemilise üldhariduse väärtustamine esitab väljakutse astuda gümnaasiumiastmesse ka neile põhikooli lõpetajatele, kellele sobiks paremini kutseõpe.

Eesti üldharidussüsteemi arengukavas aastateks 2007-2013 (2006) on püstitatud ülesanne, milles hariduse konkurentsivõime tagamiseks toetatakse õpilaste valikut edasiõppimiseks kutseõppeasutuses, kutsealase eelkoolituse ning põhikoolis ja gümnaasiumis toimuva kutseõppe kaudu, mis on erialasid tutvustava iseloomuga. Eelneva kutseõppe laialdasema siseseviimisega üldhariduskoolide õppekavadesse põhikoolis ja eriti gümnaasiumiosas suurendatakse võimalusi koos üldkeskhariduse omandamisega õppida kutseõppe õppekava järgi, mille käigus omandatud kutseoskuste ja erialateadmiste alusel on võimalik jätkata õpinguid kutseõppeasutuses lühendatud õppeajaga (Üldharidussüsteemi arengukava, 2006).

Alates 2006 aastast rakendatud uus kutseõppeliik „kutseõpe põhikoolis ja gümnaasiumis“ võimaldab noortel omandada esmaseid tööalaseid oskusi, teadmisi ja hoiakuid samaaegselt õppega üldhariduskoolis. Kuni 2006. aastani kasutati sellise õppevormi kirjeldamiseks mõistet eelkutseõpe (Karjääriteenused Eestis, 2007).

Põhikoolis ja gümnaasiumis on kutseõppe eesmärgiks õpilaste kutsealaste ning karjääriplaneerimisega seotud esmateadmiste ja oskuste võimaldamine ning valmisoleku kujundamine õppe jätkamiseks kutsekoolis (Koolist tööle, 2006).

Paraku pole autori hinnangul seni olulistelt uuritud, mil määral kutseõpe põhikoolis ja gümnaasiumis neid Eesti haridussüsteemi püstitatud eesmärgi täidab. Käesoleva magistritöö uurimisprobleemiks on praegused vähesed teadmised eelneva kutseõppe mõjust õppijate karjääriteadlikele otsustele. Mitmetes uuringutes on käsitletud kutseõpilaste karjäärisuundumusi üldiselt (Haridus- ja teadusministeerium, 2010 Rand, 2009, Raudvere, 2009) ja mõningal määral on uuritud ka põhikooli ja gümnaasiumi kutseõppes osalenute hinnanguid enda karjäärilasele tulevikule (Laane, 2009, Sikkal, 2010). Samas puudub teadmine, kuidas hindavad oma karjääriteadlike valikute võimalusi kahe grupi – põhikoolis ja

gümnaasiumis kutseõppes osalenud ja mitteosalenud kutsekoolide õpilased – ning kas nendes hinnangutes esineb erinevusi.

Käesoleva töö eesmärgiks on põhjuslik-võrdleva kvantitatiivse uuringuga välja selgitada erinevused kahe võrreldava grupi, põhikoolis ja gümnaasiumis toimuva kutseõppe läbinud ja selles mitteosalenud kutsekooli õpilaste hinnangutes enda karjääriteadlikele otsustele. Olulised tunnused nendes hinnangutes on enda töölerakendumise võimaluste hindamine, hinnangud enda teadmiste kutseala eripäradest ning hinnangud enda edasiõppimise võimaluste kohta. Autor juhindub ideest, et konstruktivistliku karjääriarengu teooriast lähtuvalt soosib eelnev kutseõpe paralleelselt üldharidusõppega õpilaste isiklike karjääriteadlike otsuste langetamist ning selles töös on teoreetiliseks aluseks karjääriarengu konstruktivistlik teooria. Jamnes (2010) toob välja, et enda kutsealase elu konstrueerimist ei käsitleta tänapäeval enam keskendumisena ühekordsele kutsevalikule vaid eesmärgiks on inimeste analüüsi- ja otsustusvõime kujundamine, tagamaks nende toimetulekut kiiretempolises ja pidevalt muutuv töömaailmas. Sellise tulemuse saavutamine eeldab uusimast konstruktivistlikust paradigmat pärit põhimõtete ja meetodite kasutamist.

Kuigi on oluline mõista, kuidas inimesed valivad ametid ja kuidas karjääri areng aja jooksul toimub, peaksime paremini mõistma, kuidas inimesed enese konstrueerimise ja keskkonna mõjude kaudu oma elu ehitavad. Uus nõustamisparadigma on samaaegselt kogu oma elu kujundamise mudel, kus sekkumisel ei keskenduta ainult kutsehariduslikele eesmärkidele, vaid eesmärgid kujutavad endast liigendatud püsivat koostööd üksikisiku enesekontseptsiooni arengu, majandusliku hakkamasaamise, ühiskondliku seisundi ning sotsiaalsete suhete toetamiseks (Savickas, et al., 2009).

Autor käsitleb selles töös põhikoolis ja gümnaasiumis toimuvat kutseõpet sotsiodünaamilise karjäärinõustamise vaatenurgast, mis seisneb Peavy (2002) hinnangul noortele võimaluste loomises kutsealade eripäradega tutvumiseks, enese proovilepanekuks ning isiklike seoste loomiseks ja selle eesmärgiks on õpilaste kõrgema karjäärialase enesetõhususe (Brown, 2002) saavutamine. Nõustamine peab Savickas jt (2009) käsitluses edastama inimeste enesekontseptsiooniga kooskõlastatud teadmisi ja analüüsisioskusi, et tulla toime elukeskkonna ja -kontekstide keeruliste muutustega.

Põhjenduse põhikooli ja gümnaasiumi kutseõppe käsitlemiseks eelkirjeldatud vaatenurgast leiab autor Eesti üldharidussüsteemi arengukava (2006) eesmärkidest tutvustada õpilastele erialasid ning anda laiemaid võimalusi töömaailma sisenemiseks.

Kutseõppeasutuse seaduses (1998) ei käsitleta sellist õppimist tasemeõppena ja eesmärgiks on

anda üldhariduskooli õppijatele kutsealade ja erialade esmateadmised ja -oskused, mis on aluseks nende edasistele haridus- ja kutsevalikutele.

Töö hüpoteeside aluseks on eeldused, et pikema perioodi jooksul tekkinud (Supper, 1980) seoseid oma isiksuse arengu, erialase informatsiooni ning kutseala tajumise vahel, (Savickas & Walsh, 1996) tunnetatakse kõrge karjäärialase enesetõhususena ning ollakse kindlamad enda karjääriteadlikes otsustes (Brown, 2002). Sotsiaalsete mõjutajate olulisuse tõttu karjääriarengule (Tabitha, Conkel & Reed 2009) on eelnevas kutseõppes osalenutel eeldatavalt suuremad teadmised õppes tutvustatud kutseala eripäradest, mis annab informatsiooni enda karjääri arendamiseks ehk „materjali karjääri meisterdamiseks“ (Amundsen, 2010, lk 22). Konstruktivistliku karjääri arendamise põhimõtete kohaselt tajutakse perspektiivina õppimisvõimalusi ning interpreteeritakse neid karjääri arendamisel enesekontseptsiooni ja tulevikuväljavaadete seostena ning enese konstrueerimise läbi edasise elu (Chen, 2003).

Hüpoteesid:

1. Põhikooli- ja gümnaasiumi kutseõppes osalenud õppijatel on kõrgem hinnang enda tööle rakendumise võimalustele peale kutseõpinguid, võrreldes sellises õppes mitteosalenud õppijate hinnanguga.
2. Põhikooli- ja gümnaasiumi kutseõppes osalenud õppijatel on kõrgem hinnang enda teadlikkusele õpitava kutseala eripäradest, võrreldes sellises õppes mitteosalenud õppijate hinnanguga.
3. Põhikooli- ja gümnaasiumi kutseõppes osalenud õppijatel on kõrgem hinnang enda teadlikkusele edasiõppimisvõimalustest, võrreldes sellises õppes mitteosalenud õppijate hinnanguga.

Magistritöö esimeses osas tutvustatakse uurimisprobleemi, töö eesmärki ja püstitatud hüpoteese. Teoreetilistes lähtekohtades selgitatakse töös kasutatud mõisteid, töö teoreetilise käsitluse aluseks olevat karjääriarengu konstruktivistlikku teooriat ning selle seoseid varasemate, psühholoogilise, arengulise ja sotsiaal-kognitiivse karjääriarengu teooriate seisukohtadega. Kirjeldatakse põhikooli- ja gümnaasiumiastme õpilastele toimuva kutseõppe olemust ning selle rakendamist Eestis. Esitatakse ülevaade varasemate teemakohaste uuringute tulemustest. Töö teises osas tutvustatakse empiirilise uuringu metoodikat ning seejärel esitatakse kolmandas osas uuringu tulemused. Neljandas osas arutletakse töö tulemuste üle, tuuakse välja saadud järelduste praktiline kasutatavus, kokkulangevus teoreetiliste lähtekohtadega, soovitusel edasisteks uuringuteks ning töö tulemusi mõjutanud piirangud.

1.Uurimuse teoreetilised lähtekohad

1.1 Töös kasutatud olulised mõisted

Eluruum (*life space*) on Peavy (2002) poolt defineeritud iga inimese enesetunnetuse keskmeks oleva sisemiste tähenduste kogumina, mille moodustavad kogemused, suhted, teadmised, sündmused, mida täiendavad ettekujutlused tulevikus inimese elus ettetulevast. Sama terminit kasutab ka Supper (1980), mõistes seda inimese üheksa olulise elurolli täitmisena erinevatel eluetappidel ning karjääri arendamise seisukohalt on oluline võimaldada õpilastel nende rollide harjutamist võimalikult varakult iga etapi eel.

Enesekonstrueerimine (*self- construction*) on karjääri arendamise kontekstis ja selles töös käsitletud üksikisikute subjektiivsete valikute kogum enese identiteedi kujundamisel (Savickas et al., 2009), mis kujuneb inimsuhetes ja erinevates elusituatsioonides ning mille kaudu inimesed kujundavad tähenduse ja suuna oma karjääri- ja kutsealasele käitumisele (Guichard, 2009). Kuigi see on isiklikult ehitatud protsess, sisaldab see ka kohanemist oma keskkonnaga ning sotsiaalset suhtlemist vastastikuse mõjutamise tähenduses (Savickas et al., 2009).

Eriala (*speciality*) on haridusasutuses omandatav teadmiste ja oskuste kogum, mis on nõutav teatud kutsealal töötamiseks (Karjääriteenused Eestis, 2007).

Karjäär (*career*) on Sukamägi (2002) kirjeldusena inimese tööalase teadliku arengu teekond, mis on kooskõlas kõigi tema elu rollidega ning on elukestev areng. Karjääri laiem tähendus hõlmab endasse kogu inimese eluteed koos kõikide erinevate rollidega (nt pererollid, ühiskondlikud rollid jt). Karjäär on elu- ja töökogemuste seeria (Karjääriteenused Eestis, 2007). Savickase ja Walshi (1996) käsitluses ei vaadelda karjääri enam kui teed vaid kui lugu, milles konstrueeritakse sidemed inimese erinevate eluvaldkondade ja tööalase tegevuse vahel. Karjäär peaks aitama inimestel kujundada isiklikku missiooni, mille kaudu nad tajuvad, kes nad on ning seavad prioriteete, hoidmaks ennast valitud kursil.

Karjäärialane enesetõhusus (*career self-efficacy*) on usk iseenda võimekusse oma karjäärivalikud ellu viia, mis põhineb reaalsel kallutamata informatsioonil kutseala kohta ning inimese aktiivsel kaasatusel eriala kõigi tahkude tundmaõppimisse (Brown, 2002).

Karjäärinõustamine (*career counselling*) on selles töös ja konstruktivistlikus käsitluses kasutusel ka nimetusena **sotsiodünaamiline karjäärinõustamine**. Sotsiodünaamiline karjäärinõustamine aitab inimesel elus edasi jõuda võimete väljaselgitamise ja arendamise kaudu. Nõustamine põhineb võimaluse tagamisel luua, õppida, kogeda, võimeid proovile

panna, kontrolli saavutada ning karjäärialast enesetõhusust tajuda. Nõustamise eesmärgiks on aidata inimesel enda identiteeti uut moodi mõtestada, väärtustada saadud kogemusi ning avada teid uute võimaluste loomiseks (Peavy, 2002).

Karjääri arendamine (*career guidance*) on elu erinevate sündmuste ja rollide juhtimine, mis kujundavad inimese karjääri ja toetavad eesmärkide saavutamist. See on elukestev muutuste, õppimise ja otsustamise protsess. Kutsevalik on selle protsessi üheks oluliseks osaks. Sama tähtsad kui on töö või kutseala, on ka huvid, oskused, väärtused, elustiil, suhted lähedastega ning suhe iseendaga. Amundsen (2010) kirjeldab karjääri arendamist mõistega „**karjääri meisterdamine**“ (*career graft*), mis käesolevas töös on sünonüümiks karjääri arendamise mõistele.

Karjääriteadlikud otsused (*career awareness coices*) on selles töös mõistetud konstruktivistlikus tähenduses, mis hõlmab endas nelja aspekti: esmalt tajutakse suhteid erinevate elu aspektide ja tööelu vahel; teiseks ei käsitleta neid suhteid absoluutsete ja muutumatutena; kolmandaks sõltuvad otsused kontekstist ning peavad põhinema mitmekülgsel kogemustel ja inimese reageeringul neile; neljandaks on oluline individuaalse perspektiivi tajumine tehtud valikutele (Walsh & Savickas, 2005).

Kutse (*vocation*) on tööülesannete täitmiseks vajalike teadmiste, oskuste, kogemuste ja hoiakute kogum, mis on omandatud õppides ja/või töötades ning mida tunnustatakse kas reguleeritult, ajalooliselt või rahvusvaheliselt kujunenud nõuete alusel (Karjääriteenused Eestis, 2007).

Kutseala (*regulated profession*) koondab kutseid, mida ühendavad samalaadsed tööeesmärgid ja -ülesanded (Karjääriteenused Eestis, 2007). Sarnaste või lähedaste ametite valdkonnas töötavad inimesed jagavad ühiseid eetilisi ja filosoofilisi põhitõdesid ning on omaks võtnud kutsealases tegevuses rakendatava metoodika, normid ja väärtused, müüdid ja tabud, mille tundmist ja järgimist antud kultuuris ja ühiskonnas vastavatel ametitel töötajatel eeldatakse.

Kutseõpe põhikoolis ja gümnaasiumis on Kutseõppeasutuse seaduses (1998) kirjeldatud õppekava alusel toimuva õppena, mida viib läbi kutseõppeasutus ning mille kaudu põhiharidust või üldkeskharidust omandavad õppijad saavad kutse-, eri- ja ametialased esmateadmised ja -oskused. Õppe maht on vähemalt 15 õppenädalat ja selle läbiviimiseks on koostatud eraldi õppekava. Põhikooli- ja gümnaasiumiseaduse (2010) kohaselt võimaldab kool põhikooli- ja gümnaasiumiõpilastele kutseõpet põhikooli ja gümnaasiumi kutseõppe õppekava järgi kehtestatud riiklikes õppekavades ettenähtud valikainete raames. Töö autor kasutab selles töös edaspidi sama mõiste kohta sünonüümina ka mõistet „**Eelnev kutseõpe**“.

1.2 Karjääriarengu konstruktivistlik teooria ning selle seosed psühholoogilise-, arengulise- ja sotsiaal-kognitiivse karjääriarengu teooriatega

Karjääri arendamisel on täna üksikisikute põhiküsimus välja selgitada, mida teha oma eluga. Äärmiselt oluliseks endesteostamise võimaluseks on inimestele tööalased valikud, mis annavad võimaluse enda potentsiaali realiseerimiseks (Guichard, 2009). 20. sajandi karjääriteooriad ja karjääriinõustamise tehnikad vajavad ümberkujundamist, et sobida kaasaegsesse majandusse. Varasemad lähenemised põhinevad eeldusel majanduse stabiilsusest, inimeste isikuomaduste püsivusel ning vajadusel säilitada töökohti ja sidemeid organisatsioonidega. Eelduseks on ettekujutus karjääri fikseeritud järjekorras toimuvatest etappidest. Vananenud mõistete puhul nagu kutsealane identiteet (*vocational identity*), karjääri planeerimine (*career planning*), karjääriareng (*career development*) ja karjääri etapid (*career stages*) on rõhk asetatud inimeste kohanemisele töökeskkonnas. Eeldatakse suhteliselt suurt stabiilsust keskkonnas ja inimeste käitumises (Savickas et al., 2009).

1990-ndate aastate lõpul tekkis kiirete majandusmuutuste ja arenguga vastuolu kahe lähenemise, kohanemise ja konstrueerimise vahelkordades karjääri arendamisel, millest arenes välja uus teoreetiline lähtekoht – konstruktivistlik teooria (*Career Construction Theory*) (Patton, 2008), mis vastandus varasemale laialt levinud sobivuse teooriale (Jamnes & Väli, 2009). Konstruktivistliku karjääriarengu aluse, enesekonstrueerimise mudeli (*self-construction model*) kohaselt keskendutakse sobivusotsuste tegemise asemel tähenduse leidmisele, võttes arvesse inimese isiklikku kogemust holistilises perspektiivis. Oluliseks muutub isikliku missiooni olemasolu karjäärivalikus, mis aitab suunda leida ja hoida (Walsh & Savickas, 2005).

Üksikisikud ise loovad enda subjektiivse identiteedi vastavalt kontekstile, milles nad toimetavad ja suhtlevad. Luues ise ja ehitades enda identiteeti, moodustuvad selle erinevad vormid areneva süsteemi. Selles süsteemi mõned vormid on tajutavad erinevate praeguste isiklike kogemustena ja teised vormid kajastuvad ettekujutlustes enda minevikust või tulevikust. Mitmed subjektiivse identiteedi vormid võivad jääda oluliseks terveks inimese eluks. Näiteks töökogemuse individuaalne väärtus võib kujuneda oluliseks edasise elu perspektiivis. See sõltub sellest, mida selles enda jaoks leitakse ja kuidas tõlgendatakse seda praeguse tegevuse käigus. Mõned neist isikliku subjektiivse identiteedi vormidest võivad olla isegi nii tähtsad, et nad moodustavad järjepideva elu eesmärgi (Guichard, 2009). Peavy (2002) leiab, et oma elu ülesehitamiseks on väga kasulik selgeks õppida oma ideede hindamine ja neile tähenduse leidmine igapäevaelus. Oluline on mõista ja hinnata erinevaid

vaatenurki, kogemusi, väärtushinnanguid, oletusi, kavatsusi ja tegusid inimese individuaalse elu kontekstist lähtuvalt. Tajudes tulevast töömaailma enda eluruumi (*life space*) osana, suureneb eeldus pühenduda õpingutele ja tööellu sisenemisele sisemisest motiveeritusest tõugatuna.

Sisemist motivatsiooni mõistetakse kui inimese psühholoogilistele baasvajadustele tuginevat vajadust olla autonoomne, kompetentne ja ennastmääratlev ümbritseva keskkonna suhtes. Sisemiselt motiveerituna tegutsedes tuntakse rahulolu tegevuse enese pärast ning selle sooritamine pakub inimesele positiivseid emotsioone (Deci & Ryan, 2000).

Kuigi Savickas jt (2009) nimetavad mõistet karjäärietapid aegunuks, möönavad nad samas, et arengu etapilisuse osas rajaneb ka konstruktivistlik karjääriarengu teooria varasematele, psühholoogilisele karjääriarengu- ja arengulisele karjääriarengu teooriale. Gintzbergi (1966, viidatud Sukamägi, 2002 j) psühholoogilise teooria järgi asuvad 15 - 17 aasta vanused õpilased kutsalases arengus proovistaadiumi väärtuste perioodis ja vanuses 17-18 üleminekuperioodis ning neid perioode peetakse karjääri arendamise seisukohalt soodsateks ka tänapäeval. Samas kaheldakse kaasajal perioodide järjepidevuses ja perioodide esinemises kõigil inimestel samas eluetapis. Richardson (2011) toob välja seisukoha, kus perioodid on küll olemas, kuid esinevad erinevatel inimestel erinevalt ning võivad ka korduda. Inimese elu konstrueerimisel on käivitajaks individuaalne kogemus konkreetsetes eluvaldkondades, elusituatsioonides ja ajas. Richardson (2011) nimetab neid etappe arengulisteks trajektooreks, mis hõlmavad sotsiaalseid rolle ja seoseid ning aja jooksul kujundavad inimese elukäigu. Elukäik koosneb mitmest omavahel põimunud trajektooridest ning peamised arengu suunajad karjääri arendamise seisukohast on need, mis asuvad kutseala ja töösuhete kontekstis ning sotsiaalses keskkonnas. Enese karjäärialase konstrueerimise seisukohalt on oluline, kuidas sobituvad need suunajad isiklike väärtustega ja kuivõrd pakuvad võimalusi parandada inimese enesehinnangut (Richardson, 2011).

Kokkulangevus arengulise ja konstruktivistliku karjääriarengu seisukohtades ilmneb asjaolus, et mõlema teooria kohaselt on kutsevalik pidev protsess, mis algab lapsepõlvest ja kestab kogu elu. Ühine on ka arusaam, erinevate elus ettetulevate rollide ja sündmuste otsustavast mõjust inimese karjääriteadlike otsuste langetamisele (Swanson & Nadya, 2009).

Supper (1980) tõi välja vajaduse, et karjäärinõustamise klientidele võimaldataks oma eluruumi (*life space*) arendamiseks praktiseerida erinevaid kutsealaseid rolle. Neid vaadeldakse kui aktiivseid enda karjääri kujundajaid, pidevate uute otsuste vastuvõtjaid ning välise informatsiooni enda sees läbitöötajaid. Kui Supper (1980) näeb oma arengule suunatud kutsevalikuteoorias inimese eluperioodi vanuses 15-24 aastat proovimise ja katsetamise ajana,

millele järgneb selginemine ja valikute sooritamine, siis Patton (2008) lisab siia juurde veel seoste loomise informatsiooniga minevikust ja inimese ettekujutuse enda tulevikust.

Savickas, jt. (2009) kirjeldavad, et inimeste teadmised oma elust ja seda ümbritsevast keskkonnast liiguvad voolavalt mööda trajektoore, mis ei luba enam ennustada, millises arengus on teatavas vanuses iga inimese individuaalne karjääriarengu protsess. Vaidlustamata perioodide olemasolu karjääri arengus, toovad nad esile erinevuse varasemast (Supper, 1980) karjäärialaste valikute selginemise põhimõttest ja katsetamise perioodi lõppemisest peale inimese 24 eluaastat.

Sotsiaalsele õppimisele rajanev sotsiaal-kognitivistlik karjäärivaliku teooria seab olulisele kohale isiku enesetõhususe (Brown, 2012). Bandura sotsiaalse õppimise teooria kohaselt toimub suur osa õppimisest just sotsiaalses keskkonnas, kus õppijad kopeerivad neile mudeliks olevate isikute käitumist ning see on aluseks nende väärtuste ja hoiakute kujunemisele. Inimeste karjäärihuvi mõjutavad võimalused, mis lubavad neil oma eesmärkide saavutamise protsessi juhtida (Bandura, 1986).

Peavy (2002) sotsiodünaamiline karjäärinõustamine rajaneb samuti erinevate sotsiaalsete situatsioonide võimaldamisele karjääri arendamisel ning toetab sellega enesetõhususe olulisust karjääri konstruktivistlikus teoorias. Mõnevõrra puudutab sotsiaalse konteksti mõju ka Guichardi (2009) lähenemist enese konstrueerimisele, sest sageli on keskkond inimese ümber raskesti kontrollitav. Tabitha, jt (2009) nimetavad adekvaatse ja loomuliku keskkonna vajalikuks kuid kontrollimatuks karkääri mõjutajaks, milles inimene õpib ja areneb läbi töörollide, sotsiaalsete-kultuuriliste olude ja läbielatud kogemuste mõjutusel.

Usku iseendasse toetavad kõige paremini põhjendatud ootustused karjääriteadlikke otsuseid ellu viia. Oluline on reaalne kallutamata informatsioon kutseala kohta, aktiivne kaasatus eriala kõigi tahkude tundmaõppimisse (Brown, 2012). Enesetõhususel on tugev mõju õppimisele ja motivatsioonile, sest inimesed eelistavad õppida ja sooritada üksnes neid ülesandeid, millega nad usuvad end hakkama saavat. Kõrge enesetõhusus võimaldab ise endale eesmärgi seada, lubab riskida keeruliste eesmärkide püstitamisega ja võimaldab pikalt püsida seatud eesmärkide juures (Bandura, 1986).

1.3 Põhikooli- ja gümnaasiumiastme õpilastele suunatud kutseõppe olemus ja põhimõtted ning selle rakendamine Eestis

Euroopa Liidus on elukestvas õppes seatud õppeesmärkideks algatusvõime ja ettevõtlikkus viia ellu oma eesmärged läbi riskivalmiduse ja innovatsiooni; olla teadlik oma tööalastest ja sotsiaalsetest võimalustest – kompetentsustest; ning olla valmis kinni haarama tekkivatest võimalustest, et luua vundament konkreetsematele ametioskustele ning teadmistele. Euroopa Liidu Nõukogu resolutsioonis "Elukestva nõustamise parem integreerimine elukestva õppe strateegiatesse" peetakse oluliseks karjääriteenuste tagamist muuhulgas ka õppimisoskuste edendamiseks ja karjääri arendamiseks, et õppijad suudaksid toime tulla üleminekutega hariduse omandamise ja töölerakendumise vahel. Resolutsioonis on üheks keskseks prioriteediks just karjääriplaneerimisoskuste arendamine (Euroopa Parlamendi nõukogu, 2006).

Eelneva kutseõppe kohta on rahvusvaheliselt kasutusel klassifikatsioon ISCED 2 tase, mis mitmetes riikides on kasutusel kui keskkooli madalama astme kutseõpe (*lower secondary vocational education*). Õppimine toimub segatud õppekava alusel, sisaldades elemente kutseharidusest lühikeste ja intensiivsete kursustena kestvusega kuni 2 aastat ning see on lahutamatu osa kooli õppekavast. Tegemist võib olla ka väljaspool kooli toimuva õppega ja selliste programmide eesmärk on anda õpilastele kogemus tajuda maailma töökohapõhiste õppevormide kaudu töökeskkonna, tehnikateadmiste, majanduse ja äri ja teistes valdkondades (UNESCO, 1997).

Üldhariduskoolis toimuva kutseõppe õppekavasid võrdlevalt uurinud Berger, jt (2012) kasutavad 14-16-aastaste vanusegrupis toimuva kutseõppe kohta terminit eelnev kutseharidus (*pre-vocational education*), mille laiem mõiste eelkutseõppe õppekavades hõlmab lisandunud erinevaid oskusi ja spetsiifilisi teadmisi ja kutsealade esmaseid ning üldisi oskusi eespool kirjeldatud ISCED 2 taseme kontekstis.

Ameerika Ühendriikide osariikide õppekavadest võib välja tuua põhikooli ja gümnaasiumiõpilastele suunatud kolm kutseõppe põhisuunda. Praktikaõpe (*internship/co-op education*) kujutab endast õppekavas ettenähtud töötamist tööandja juures, kus on kasutada töövahendid ja tingimused, mida kool ei suuda tagada. Õpe võib toimuda tervele klassile või osale sellest ning eesmärgiks ei ole otsene töölerakendumine. Õpilaste õpinguid suunab ja hindab karjäärikoordinaator. Õpipoisipraktika (*apprenticeship*) programmides saavad õpilased osaleda alates 15. eluaastast. Kaheaastase õppe jooksul võetakse õppijaid kui tulevasi töötajaid ning eesmärgiks on neile tutvustada kutseala kõiki aspekte ja iseärasusi, kaasa

arvatud töökultuur ja sotsiaalne suhtlemine. Peale kooli lõpetamist saavad õpilased taotleda kutsealast jätkuõpet tööandjalt. Koolipõhine kutseõpe (*school-based enterprise*) kujutab endast kutsealase tegevuse simulatsioone koolis õpetajate juhtimisel. Kaasatakse kutsaalade eksperte ja kasutatakse kutsealale iseloomulikke töövahendeid. Õpilased saavad ka reaalseid töökogemusi koostades dokumente, kavandeid, jooniseid jms. Põhiline rõhk on pööratud kutseala generatiivsetele tööoskustele, probleemilahendusele, kommunikatsioonile ja inimsuhetele (Corinne, Charner, Johnson, & Watts, 2013)

Euroopas on eelnevate töökohapõhiste kutseõppevormide puhuks kasutusel ka mõisted „eelkutseõpe“ (*preliminary vocational training*) ja „õpipoisiõpe“ (*apprenticeship training*) (Career development at work..., 2008). Ameerika ühendriikides kasutatakse töökohapõhiste õppevormide kirjeldamiseks veel mõisteid *school-to-work programs*, *job training*, *occupational training* (Corinne et al., 2013) ning Austraalias (Misko, Nguyen, & Saunders, 2007) on kasutanud mõistet *vocational programs*, *work experience programs*, *work-based learning programs*.

Mitmetes riikides kuulub kutsehariduse mõõtme alla ka eelneva kutsehariduse võimaldamine üldhariduse astmes. Eelneva kutsehariduse eesmärgiks on pakkuda põhiõppekavade kõrval kutsealast koolitust ja juhendamist, et aidata õpilastel teha teadlikke valikuid tuleviku kujundamiseks ning töömaailmaga tutvumiseks. Eesmärgiks ei ole omandada kvalifikatsiooni tööturule sisenemiseks (Initial Vocational Education...)

Kolmes Euroopa piirkonnas (Saksamaa, Šotimaa ja Poola) põhikooli ja gümnaasiumi kutseõppe õppekavu võrreldes jõudsid uurijad järeldusele, et enamasti on õppekavad koostatud piirkondlikul või kooli tasemel. Arvatavasti nende koostamise madalast tasandist tingituna, esinesid nende rõhuasetustes suured erinevused nii koolide vahel kui ka riigiti. Kui Saksamaal oli sellise õppe pädevused keskendunud laiematele kutsealastele teadmistele ning lähtusid tööturu üldisest olukorrast ja kollektiivsest teadmisest, siis Poolas asetasid õppepädevused rõhu piirkondlikele tööturu oludele ja töösuhetele, millest puudus ettevõtlikkuse ja sotsiaalsete kompetentside arendamine. Šotimaal olid õppekavad suunatud konkreetsetele ja ülekantavatele tööoskustele ja piirkondlikule tööturu struktuurile (Berger et al., 2012).

Eestis on üldhariduskoolide õpilastele mõeldud kutseõpe põhikoolis ja gümnaasiumis toimumas kutseõppasutuste baasil, kus koostatakse selleks eraldi õppekava mahuga vähemalt 15 õppenädalat, mille jooksul saab õppija valitud eriala algteadmised. Kutseõppeasutus väljastab läbitud õpingute kohta tõendi ning kui õppija soovib jätkata õpinguid samal erialal kutsekoolis, on võimalik põhikooli või gümnaasiumiõppega paralleelselt omandatud

erialaseid teadmisi ja oskusi edasistes õpingutes arvestada. Õppevormiks on võimalik valida ka töökohapõhine õpe ehk õpipoisiõpe (Haridus- ja teadusministeerium).

Eesti hariduse infosüsteemi EHIS andmetel on üldhariduskoolis toimivas kutseõppes osalejate arv viimasel õppeaastal vähenenud ja seda just põhikooli õpilaste arvelt. Kui 2010/2011 õppeaastal osales kutseõppes 292 põhikooliõpilast ja 235 gümnaasiumiõpilast, mis kokku moodustas sellises õppes osalejate arvuks 527 õpilast (Kalliste, 2011), siis 2012/2013 õppeaastal on toimumas kutseõpe 370-le üldhariduskooli õpilasele. Neist 137 on õppimas põhikoolis ja 233 on gümnaasiumide õpilased (Reinhold, 2013). Samas on suurenenud sellist kutseõppe võimalust pakkuvate koolide arv kümnelt kutseõppeasutuselt 2011. aastal kaheteistkümne kutsekoolini 2013. aastal (Reinhold, 2013).

Tänases Eesti haridussüsteemis on kutseõpe põhikoolis ja gümnaasiumis autori arvates huvitav fenomen. Ühest küljest on tegemist õppega, mis toimub üldhariduskooli õpilastele riiklike õppekavade alusel. Vastavalt põhikooli- ja gümnaasiumi seaduse (2010) paragrahvi 142 lõikele 1: „Kool võimaldab põhikooli- ja gümnaasiumiõpilastele kutseõpet põhikooli ja gümnaasiumi kutseõppe õppekava järgi põhikooli- ja gümnaasiumiseaduse (2010) alusel kehtestatud riiklikes õppekavades ettenähtud valikainete raames“. Samaaegselt on sellise õppe tegeliku õppekava koostajaks ja õppe läbiviijaks kutseõppeasutus, mis Kutseõppeasutuse seaduse (1998) § 10 kohaselt korraldab: „Kool võib pakkuda kutseõpet põhikooli- või gümnaasiumiõpilastele põhikooli ja gümnaasiumi kutseõppe õppekava järgi, mille kool koostab kutse- või eriala riikliku õppekava alusel“.

Eesti Kutseõppeasutuse seaduse (1998) kohaselt on õppekavas ette nähtud esmased kutse- või erialateadmised ja -oskused õpilastel võimalus jätkata õpinguid koolis nii, et õppekava täitmisel arvestatakse tema poolt põhikoolis ja gümnaasiumis kutseõppe õppekava läbimisel omandatud teadmisi ja oskusi.

Haridus- ja Teadusministeeriumist saadud andmed (Reinhold, 2013) näitavad, et sellise võimaluse kasutajate arv jääb alla poole Eelnevas kutseõppes osalenutest (vt tabel 1). Samas on kutseõppeasutustes jätkanute arv üldiselt püsinud üsna stabiilsena, tehes läbi väikese languse 2011/2012 õppeaastal. Algselt on põhikooli lõpetanute jätkamine kutseõppes olnud kindlam, kuid viimasel aastal on see tendents muutunud ning kutseõppes jätkab vaid kolmandik eelnevas kutseõppes osalenud õpilastest.

Tabel 1. Kutseõppes jätkamine pärast põhikoolis või gümnaasiumis toimuva kutseõppe läbimist (Reinhold, 2013).

Kutseõpe põhikoolis ja gümnaasiumis	Lõpetas			
	Jätkas kutsehariduses			
	9 klassi	12 klassi	9 kl lõpetajatest	12 kl lõpetajatest
2010/2011	71	167	51	45
2011/ 2012	68	117	44	28
2012/ 2013	105	98	55	36

Kuigi õpilaste arv põhikooli ja gümnaasiumi kutseõppes on püsinud üsna stabiilsena, on seadusandlikult pidevalt laiendatud sellisele õppele juurdepääsu omavate õppijate ringi. 2005. aastal täiendati Kutseõppeasutuse seaduse (1998) § 10, mis täpsustas kutsekoolides võimaldatavat eelnevat kutseõpet omandada ka põhikooli lihtsustatud riikliku õppekava või toimetuleku riikliku õppekava alusel ettenähtud valikainete raames. 2010. aastal laiendati Kutseõppeasutuse seaduse (1998) § 142 (1) kohaselt kutseõppe võimaldamist ka nendele, kes omandavad põhiharidust mittestatsionaarses õppes. Samuti on 2010. aasta Kutseõppeasutuse seaduse (1998) muudatustega reguleeritud lepingulised suhted üldhariduskoolide ja kutseõppeasutuste vahel kutseõppe läbiviimiseks ja rahastamiseks, läbitud kutseõppe tõendite väljastamine ning võimalus arvestada seda edasises õppes kutsekoolis.

Kutseõppeasutuse seaduse (1998) muutmise ja täiendamisega on aastatel 2005 ja 2010 pidevalt avardatud põhikooli ja gümnaasiumi õpilaste õppimisvõimalusi kutsõppes. Samas on jäänud seadusandlikult täpsustamata sellise õppe olemus. Tegemist ei saa olla mitteformaalse õppega, kuna riiklike õppekavade rakendamine ja õppimise toimumine õppeasutustes välistavad sellise käsitluse. Kuigi läbitud õpingute õppetulemused kantakse lõputunnistustele, kutsekool väljastab õppe läbimise kohta tõendi ja arvestab läbitud õpinguid õppimaasumisel kutsekooli, ei saa kutsehariduse tähenduses lugeda sellist õpet ka tasemeõppe kategooriasse kuuluvaks. Konkreetse õppe läbimise järel mingit kutsealast taset ei omandata, õpilane on omandanud kutseõppe õppekavas ettenähtud esmased kutse- või erialateadmised ja -oskused. (Kutseõppeasutuse seadus, 1998).

Eelnevale toetudes leiab autor, et põhikoolis ja gümnaasiumis toimuva kutseõppe näol on tegemist just sellise partnerlussuhtega, kus noortele pakutakse enne püsivate karjääriteadlike otsuste tegemist võimalust erialadega tutvuda ning selle tulemusena sisemiselt motiveeritud otsuseid vastu võtta.

1.4 Varasemaid uurimistulemusi

Rahvusvahelises uuringus Austraalia, Belgia, Kanada, Horvaatia, Itaalia, Jaapani, Poola, Portugali, Lõuna-Aafrika ja USA noorte tööga seotud rolle ja eluväärtusi uurinud Šverko (2001) jõudis järeldusele nende universaalsuses, olenemata rahvusest. Esile kerkisid kolm olulist väärtust: 1) isiklik areng, mis on Guichardi (2009) hinnangul oluline potentsiaal enese konstrueerimise eeltingimuseks, 2) oma võimete ärakasutamine ja 3) eduelamus, kattudes Browni (2002) karjäärialaste enesetõhususe olulisusega karjääri arendamises. See annab toetuspinna võrrelda erinevates riikides põhikooli ja gümnaasiumiõpilaste hulgas läbiviidud uuringuid ning otsida sarnasusi.

Austraalia 10., 11., ja 12. klassi kutseõppeprogrammides osalevaid õpilasi ja nendes programmides mitteosalevaid eakaaslast küsitlenud Misko, jt (2007) said tulemuse, mis näitas, et peale kutseala meeldivuse oli kõige levinum põhjus eelnevasse kutseõppesse sisenemiseks soov saada uusi kogemusi, mis samas oleksid ka kasulikud ja meeldivad. Sagedasti oldi huvitatud ka kutsealadest, mis on perspektiivikad ja arenevad, loodeti kogeda tulevikus eduelamust ja majanduslikku kasu, hinnati seeläbi suurenevaks enda elukvaliteeti, väärtustati võimalust jätkata traditsioonilist elulaadi ning sooviti leida uusi tutvusi ning kuuluda kutsealasid ühendavatesse organisatsioonidesse.

Sellised tulemused jagavad Savickase ja Walshi (1996) seisukohta, et karjääri arendamisel ei peeta oluliseks vaid otseselt tööga seonduvaid eesmärke, vaid olulised on sihid inimese erinevatelt elualadelt, mis mõjutavad Guichardi (2009) enesekontseptsiooni subjektiivsete identiteedi vormide kujunemist.

Mägi ja Nestori (2012) uuringus mõtisklevad Eesti gümnaasiumi abiturendid oma kirjandites, et peale mitmete sisemiste ja väliste kutsealaste tegurite on valiku tagamaaks pilt tulevikust ja perekonnast, head ja meeldivad kaaslased, hingelähedased ametioskused, paindlike võimalustega elustiil, seiklusrikas tegevus, võõrkeelte oskuste arendamine.

Sarnased on tulemused Misko, jt (2007) uuringust, milles õpilased toovad kutseõppe programmidesse sisenemise võtmeteguritena lisaks otseselt tööga seotud põhjustele esile uute tutvuste loomise, tutvumise kaasaegse tehnikaga, kasu tulevases isiklikus elus, sõltumatuse vanematest.

Laane (2009) poolt küsitletud kutseõppes osalevad gümnaasiumiõpilased andsid oma hinnangutes tõendeid, et kõige olulisem pole kindlale kutsealale pühendumine, vaid karjääriarengu konstruktivistliku põhimõtte kohaselt leiti õpitavale laiem tähendus oma eluruumis, nagu seda on kirjeldanud Peavy (2002). Laane (2009) töös nägi veerand

vastanutest õpitus kasulikkust oma edasisele elule laiemalt ning leidsid õpitus toetust oma edasistele karjääriotsustustele. Kolmandik kutseõppes osalenud gümnaasiumiõpilastest nägid aga õpitavas kasu oma tulevastele kutseõpingutele mõnel teisel alal ja silmaringile üldisemalt. Paljud õpilased nimetasidki õppe positiivse küljena, et saadakse erinevaid ja laiemaid teadmisi, mida võib tulevases tööelus vaja minna. Viimane hinnang on aga kooskõlas Jamnese (2010) esitatud asjaoluga, et enda elu konstrueerimist ei käsitleta vaid keskendumisena ühekordsele kutsevalikule.

Samas on paljudele kutseõppes osalenutele (Guichardi, 2009) kirjeldatud subjektiivse identiteedi vormid väga püsivateks osutunud ning Laane (2009) küsitluteest peaaegu pooled gümnaasiumi kutseõppes osalenud õpilased tahtsid oma õpinguid alustatud erialal jätkata. Sarnased tulemused sai ka Sikkal (2010), kelle uuritud gümnaasiumis kutseõpet läbinud õpilastest enam kui pooled otsustasid eriala kutsekoolis edasi õppida. Oluliseks õpingute jätkamise põhjuseks on sealjuures ülekaalukalt eriala meeldivus õpilastele ning soov tulevikus sellel kutsealal töötada.

Võrreldes eelmisi, sama perioodi tulemusi eelnevas kutseõppes mitteosalenud kutsekooli õpilaste huvitatusega õpitud erialal töötada ja erialal ennast täiendada, leidis Raudvere (2009), et kutseõppes osalemine tekitab soovi ennast tulevikus õpitud erialal täiendada kahel kolmandikul õpilastest ning otsustavus töötada õpitud erialal vähemalt viis aastat ilmnes vaid kolmandikul samadel küsitletud õpilastel.

Vaatamata viimastel aastate karjäärinõustamise teenuste arendamisele, järeldeb ülariigilise karjääriteenuste uuringu tulemustest siiski, et kooli lõpetajatel napib teadmisi ja oskusi karjäärivalikuteks. Eriti madalad on oskused oma võimete hindamise ja tööturu tundmise osas. Ilmnes õppurite rahulolematust koolis läbiviidava karjääriõppega, mis viitab vajadusele tõhustada kutse- ja karjäärinõustamissüsteemi, mille tulemusel peaksid suurenema põhikooli lõpetajate edasiõppimise valikud kutseharidussüsteemis (Üldharidussüsteemi ..., 2010).

Üheks karjääriteenuse vähese kättesaadavuse põhjuseks Eestis võib olla asjaolu, et sageli õpivad paljud õpilased kõik 12 kooliaastat ühes koolis ja samas klassis. Seetõttu ei arvestata sageli õpingute suunamisel nende loomumomenteid võimeid ja eeldusi. Potentsiaal suunata riiklike koolitustellimustega gümnaasiumiõpilasi kõrghariduse või kutsehariduse valdkondadele annaks võimaluse mõjutada ka noorte eelistusi. Nendest otsustest sõltub noorte tulevane karjäär (Mägi & Nestor, 2012).

Creed, Patton, ja Prideaux (2005) toovad Austraalia õpilasi kaheksandas ja seejärel 10 klassis küsitlenud longituuduuringu tulemuste põhjal välja tõdemuse, et noorte karjääriotsused

ja karjääriotsustamatus on õpilastes võrdselt esindatud, kuid üllatuslikult ei ole see sõltuvuses nende enesetõhususe tajumisest. Tulemus ei kinnita tänapäeval laialt levinud sotsiaalkognitiivse karjääriinõustamise asusaama, mille põhjal kaudsed teadmised ja informatsioon mingite kutsealade kohta tagavad noortes enesekindluse ja otsustavuse sellele suunduda või seda mitte teha. Karjäärialase enesetõhususe arengu tugevdajatena toovad uurijad lisaks karjääriinformatsioonile välja vajaduse anda õpilastele võimalusi enda suutlikkuse katsetamiseks konkreetse ülesande või käitumine kaudu ning teha seda püsivalt.

Uurides kutsekooli õpilaste motivatsiooni eriala õppida ja valitud erialal tööle asuda, esitas Rand (2009) järelduse, et kaks kolmandikku õpilasi tuleb eriala õppima juhusega. Ta toob välja erialapraktika ja töökohaga kokkupuute olulise osakaalu erialase motiveerijana. Rand leiab, et õpimotivatsiooniks vajavad õpilased tööalast sotsiaalset suhtlemist ja soovivad tajuda ennast meeskonna liikmena ja olla teiste poolt tunnustatud.

Praktilise kutsekogemuse saanud õpilased olid oma karjäärivalikutes kindlamad. Neil oli kõrge karjääriotsustavus, positiivsed tööga seotud hoiakud ja aktiivsed karjääripüüdlused. Samuti selgus, et õpilased kahtlevad gümnaasiumiõppe aastate jooksul oma karjäärivalikutes ning vajavad pidevalt mitmekülgset informatsiooni karjääriotsustavuse kujundamiseks (Creed, Patton, & Prideaux, 2007).

Kanadas üldhariduskooli kutseõppes osalenud õpilasi intervjuerinud Higham ja Farnsworth (2012) leidsid, et sellise õppe näol pole tegemist otseselt kutseõppega, vaid potentsiaalse dialoogiga õpilaste identiteedi ja kutseõppe valdkonna vahel. Kutsealade erinevaid dimensioone tutvustav õppekava koos praktikaga töökohtadel suutis lähendada kutsealade eesmärgi õppijate isiklikele eesmärkidele ja tõsta õppijate hinnangut erialade ja kutsehariduse kohta üldisemalt.

Misko, jt (2007) jõuavad järeldustes soovituseni, et lisaks traditsioonilistele karjääriinõustamismeetmetele peaksid koolid kaaluma karjääri arendamist kutseõppeprogrammide kaudu, et tagada õpilastele juurdepääs paremale ja asjakohasemale kutsealase nõustamisele-arendamisele, mis on kohandatud nende individuaalsetele vajadustele. Samuti näevad nad selles võimalust, et kutseõppeprogrammides osalenutele õpinguid jätkata kõrgema taseme kutseõppes või kõrghariduses, et saavutada tuleviku tööturul vajalik kvalifikatsioon.

Sultana (2006) kirjutab Maltas, Eestis, Taanis, Sloveenias, Suurbritannias ja Iirimaaal läbiviidud uuringu põhjal, et uurijad on jõudnud järeldusele karjääri mõiste erinevas käsitlemises karjääriteenuste kontekstis väikeriikides, võrreldes suurte riikide käsitleusega. Kodanike kutsealaga seonduv identiteet ei saa seal olla sama fikseeritud ja stabiilne kui

suurtes riikides. Sellise erinevuse põhjusteks on vajadus olla ekspert mitmetel aladel, mitmetel töökohtadel samaaegselt töötamise vajadus ja tööülesannete muutlikkus töökohtadel. Karjääri vaadeldakse väikeriikides kombinatsioonina erinevatest oskustest ja teadmistest, mis on kasutatavad erinevatel töökohtadel.

Sikali (2010) poolt läbiviidud uuringus selgus, et põhjuseks gümnaasiumi kutseõppesse sisenemisel oli sagedamini põhjuseks soov õppida huvitavat eriala ja tagada endale tulevikus suuremat sissetulekut, kuid samas ei näidanud küsitletud ülesse soovi kõrgkooliõpingutest loobuda. Muutuva ja multifunktsionaalseid oskusi nõudva töömaailma sisenemiseks soovis üle poole õpilastest omandada uusi kogemusi. Üle poolte küsitletud gümnaasiumiõpilastest olid nõus sellega et kutseõpe gümnaasiumis annab neile suuremad võimalused edasiõppimiseks ning üldiselt oli positiivselt meelestatud oma karjäärialase tuleviku suhtes üle 90% õppes osalenud ja küsimustele vastanuist.

2. Metoodika

2.1 Valim

Kvantitatiivse uurimuse üldkogumiks on erinevate erialade õpilased Eesti kutsekoolidest, kus õppegruppides õpib ka põhikoolis ja gümnaasiumis kutseõppes osalenud õpilasi. Valimi tingimustele vastavate õpperühmade valikul taotles autor kõikse valimi saavutamist, püüdes uuringusse kaasata kõiki teadaolevaid kutsekoolide õppegrupe, kus küsitluse hetkel õppisid põhikooli ja gümnaasiumi kutseõppes osalenud kutsekoolide õpilased. Kaks kutseõppeasutust ei lubanud oma õpilaste küsitlemist, tuues ühel juhul põhjuseks raskused valimisse kuuluvate õpilaste väljaselgitamisel ja teisel juhul asjaolu, et küsitlus segab õppetöö läbiviimist. Valimi moodustavad kümne kutsekooli eelmainitud tingimustele vastavad õpilased. Valmi suuruseks kujunes 175 küsitletavat õpilast, kellest ühe grupi moodustasid 89 eelnevalt põhikooli ja gümnaasiumi kutseõppes osalenud ning teise grupi 86 kutsekooli õpilast, kes ei olnud sellises eelnevas kutseõppes osalenud.

Küsitletud õpilased olid õppimas 24 erineval erialal. Küsitletavatest õpilastest valimi moodustamisel oli püüdluseks kihilise valimi saavutamine, kus võrreldavad valimi alamkihid oleksid adekvaatselt esindatud tulemust mõjutada võivate tunnuste, nagu õppes osalemise staaž, (tabel 2) ning õpitavate erialade esindatus (tabel 3).

Tabel 2. Võrreldavate valimigruppide jagunemine õppimisstaaži järgi.

		Osales eelnevas kutseõppes		
		jah	Ei	Kokku
Õppimine küsitluse hetkel	Esimesel kursusel	N 27	31	58
		% 46,6%	53,4%	33,1%
	Teisel kursusel	N 46	44	90
		% 51,1%	48,9%	51,5%
	Kolmandal kursusel	N 16	11	27
		% 59,3%	40,7%	15,4%
Kokku		N 89	86	175
		% 50,9%	49,1%	100%

Tabel 3. Võrreldavate valimigruppide jagunemine õpitava eriala järgi.

Kutsekoolis õpitav eriala	Osales eelnevas kutseõppes		
	jah	Ei	Kokku
Suurköögi kokk	8	7	15
Laevajuht-vanemtüürimees	1	1	2
Kinnisvarahooldus	8	8	16
Automaaler	3	5	8
Sanitaartechnik	1	1	2
Automaatik	3	3	6
Keevitaja	1	3	4
Koostelukksepp	4	2	6
Laevaehitaja	1	1	2
Ärikorraldus	9	8	17
Hotelliteenindus	4	6	10
Turismikorraldus	3	4	7
Metallitöötlemine	3	3	6
Puidutöötlemine	2	2	4
Lapsehoidja	2	2	4
Puhastusteenindus	2	3	5
Puit- ja kiviehitiste restauraator	4	2	6
Põllumajandus	3	2	5
Autotechnik	1	2	3
Kodumajandus	1	1	2
Kokk	7	7	14
Pagar	8	6	14
Arvutid ja arvutivõrgud	8	6	14
Tarkvara ja andmebaaside haldus	2	3	5
Kokku	89	86	175

Üldkogumi kohta olemasolevate statistiliste andmete puudulikkuse tõttu enne küsitluse läbiviimist ei olnud võimalik tagada valimi moodustamisel alamgruppide võrdset kihtideks jagamist selliste tunnuste põhjal nagu õppijate sugu ja vanus. Valimi vanuseline jagunemine koos piirväärtuste, keskmise ja standardhälbe, võrreldavate valimigruppide kaupa on toodud tabelis 4. Küsitletute sooline jagunemine võrreldavates gruppides on esitatud tabelis 5.

Tabel 4. Võrreldavate valimigruppide jagunemine vanuse järgi.

Osales eelnevas kutseõppes	N	Minimaalne vanus	Maksimaalne vanus	Keskmine vanus	Standardhälve
jah	89	16	30	19,3	2,661
Ei	86	16	38	19,3	3,340
Ühine kokku	175	16	38	19,3	3,005

Tabel 5. Võrreldavate valimigruppide jagunemine sootunnuse järgi.

		Osales eelnevas kutseõppes		
		jah	Ei	Kokku
Vastajat sooline jaotuvus	Noormees N	52	45	97
	%	53,6%	46,4%	55,4%
Tütarlaps	N	37	41	78
	%	47,4%	52,6%	44,6%
Kokku	N	89	86	175
	%	50,9%	49,1%	100%

Selles töös vähemoluliste, kuid valimit iseloomustavate tunnustena võib esitada kahte:

1) gümnaasiumiastmes osales kutseõppes 26 õpilast (29.2%) ning põhikooli astmes 63 õpilast (70.8%). 2) 17 põhikoolis ja gümnaasiumis kutseõppes osalenud õpilast (15.1%) olid kutsekoolis asunud õppima eelnevast kutseõppest erinevat eriala.

2.2 Mõõtevahendid

Selle magistr töö uurimisinstrumentiks on ankeet, mis on eestikeelsena esitatud töö lisas 1 ning venekeelsena lisas 2. Ankeedi kasuks sai otsustatud, kuna sellega on võimalik koguda andmeid suuremalt hulgalt uuritavatel ning tekkib võimalus saadud tulemusi üldkogumile laiendada. Andmeid saab hiljem ka mitmekülgsemalt töödelda andmetöötlusprogrammi abil (Hirsijärvi, Remes, & Sajavaara, 2005).

Ankeedis esitati 24 viieastmelisel järjestusskaalal paiknevat küsimust. Uurimistulemuste objektiivsemaks tõlgendamiseks oli nelja küsimuse järel ka avatud võimalus loetelude esitamiseks. Avatud küsimuste vastustes esitatud loetelude puhul kasutatakse andmete statistiliseks töötlemiseks andmetena vaid loeteluühikute hulka kuna väga erinevate erialade õpilaste poolt antud vastuste sisuline analüüs ei ole üldistatav ning erialade võrdlemine pole selle töö eesmärk.

Küsimuste koostamisel lähtus autor konstruktivistliku karjääriarengu põhiseisukohtadest. Ankeedi küsimusi korrigeeriti varasemates temaatilistes uuringutes saadud tulemuste ja põhikoolis ja gümnaasiumis toimuva kutseõppe kogemusega kutseõpetajate antud eksperthinnangute põhjal. Ankeeti piloteeriti valiidsuse tõstmiseks ja küsimuste arusaadavuse kontrollimiseks 12 kutsekooli õpilase hulgas. Õpilastel tekkis arusaamatusi mõistete „eriala“ ja „kutseala“ eristamisel ning küsimustiku muudeti vastavalt tehtud märkustele. Venekeelse küsimustiku tõlkisid kolm sõltumatut tõlkijat, kellest üks oli kutsekooli õpilane ning autor koostas kolme tõlke kattuvuse põhjal võõrkeelse küsimustiku.

2.3 Protseduur

Uurimuse andmekogumine viidi läbi märtsis 2013. aastal. Küsitluse läbiviimiseks kontakteerus töö autor koolidega, saamaks luba ja toetust selle korraldamiseks. Kuna valimisse kuuluvad õpilased on laialipaisatud koolide erinevates õppegruppides ja kursustel, soovis autor küsitlemise läbi viia kooli töötajate abiga koolis toimuva kursusejuhendaja tunni ajal. Küsitlus otsustati läbi viia paberkandjal ankeetidega, et tagada võimalikult paljude valimisse kuuluvate õpilaste osalemine küsitluses. Ankeedid viis enamikku koolidest uurija, kes instrueeris koolis küsitlust otseselt läbiviivaid isikuid. Mõnedesse koolidesse saatis uurija ankeedid posti teel koos instruksioonidega küsitluse läbiviimise kohta. Instruksioonides rõhutati, et eetilistel kaalutlustel tuleb igati tagada vastajate anonüümsus. Keelati nimede kirjutamine ankeetidele ning esitati soov, et ankeete ei tagastataks otse õpetaja kätte, vaid oleks tagatud võimalus nende asetamiseks kindlaksmääratud kogumiskohta õpilaste endi poolt. Elektroonilise ankeedi täitmiseks paluti jagada valimisse kuulvatele õpilastele ankeedi aadressilinki ning tagada võimalus internetiühendusega arvuti kasutamiseks koolis. Uurimiseetika põhimõtete kohaselt nõuti instruksioonides vastamise vabatahtlikkuse põhimõtte arvestamist ja keelustati igasugune surve avaldamine uuringus osalemiseks. Paberkandjal ankeedid tagastati postiga või käis uurija neil ise järel. Kahes koolis keelduti paberkandjail ankeetide täitmist korraldamast ja uurija koostas identse ankeedivormi internetikeskkonnas *Google Drive*. Ühes koolis osutus enamik valimisse kuuluvaid õpilasi eesti keelt mittevaldavaiks ja uurijal tuli organiseerida ankeedi tõlkimine vene keelde. Ankeedi anonüümsus täitjate isikute suhtes ja ka õppeasutuste nimetuse osas oli trükitud informatsioonina ka ankeetidele. Kokku laekus 152 paberkandjal täidetud ankeeti (neist 26 venekeelset), mis kõik olid kasutatavad uurimuse andmetöötluseks. Elektrooniliselt täidetult laekus 31 ankeeti, millest kaheksa ei olnud andmetöötluseks kasutatavad. Kuuel korral oli vastamata jäetud valimit grupeerivale küsimusele eelnevas kutseõppes osalemise või mitteosalemise kohta ning kahel korral oli vastamata jäetud enam kui pooltele küsimustele. Kokku oli võimalik andmetöötluseks kasutada 175 küsitletu poolt täidetud ankeeti.

2.4 Andmetöötlusmeetodid

Täidetud ja tagastatud ankeedid kontrolliti ja andmed sisestati statistiliste andmete töötlusprogrammi SPSS 17. Andmed sisestati numbriliselt kodeerituna andmetöötlusprogrammi andmelehele vastavalt nummerdatud ankeetidele. Küsimused nr 3 ja nr 14 kodeeriti statistiliseks andmetöötluseks vastassuunaliseks, võrreldes ülejäänud

küsimustega, kuna nendele vastamisel andsid küsitletud hinnanguid vastupidises suunas. Õpilaste poolt antud vastuste tulemusi uuriti esmalt kirjeldava statistikana tabelite ja diagrammidena, mille põhjal valiti vahendid järeltava statistika analüüside teostamiseks. Statistilise andmetöötlusprogrammi vahendeid kasutades võrreldi objektide antud ja ordinaalskaalale paigutatud küsimuste vastuste mediaane. Avatud küsimustele vastates olid õpilased vastanud küllaltki aktiivselt, osates enam kui pooltel juhtudel nimetada vähemalt ühte vastusevarianti enamusele lahtistest küsimustest. Maksimaalsete hinnangutena nimetati neis enamasti kuni nelja vastusevarianti iga valiku kohta. Vaid kaheksal korral oli pakutud viit vastusevarianti, kahel korral kuut ning ühel korral kaheksat vastusevarianti. Nende avatud küsimuste järel olevatest vastustest moodustati ordinaalskaalal asuvad tunnused, mis kodeeriti andmetabelisse järgnevalt: 1- ei oska nimetada ühtegi; 2- oskab nimetada ühte; 3- oskab nimetada kahte; 4- oskab nimetada kolme; 5- oskab nimetada nelja ja enam. Uute tunnuste moodustamise eesmärgiks oli vastajate hinnangute täpsema kirjelduse arvestamine uurimuse järeltulemuste tegemisel.

Ankeedi üksikküsimused jagati kolme gruppi ning nendesse kuuluvatest küsimustest moodustati uued tunnused kolme uurimuse hüpoteesi kontrollimiseks. Koondatud küsimuste gruppide reliaablust kontrolliti Cronbachi Alpha kaudu ning saadud uutele tunnustele arvutati koondmediaanid, mida võrreldi valimi grupeeriva tunnuse alusel. Kutsealases eelkoolituses osalenud ja mitteosalenud objektide tunnuste võrdlemiseks kasutati Mann-Whitney U-testi.

Andmeid mis koguti küsimustega, kuid ei osutunud gruppidesse kuuluvateks, kasutab autor toetava informatsioonina kirjeldavas statistikas.

Esimese hüpoteesi kontrollimiseks koondati ühte gruppi ankeedi küsimused nr 1; 2; 7; 8; 13; 24 ning neljas avatud küsimus. Küsimustegrupi sisereliaabluse Cronbachi Alpha saadi .703. Teise hüpoteesi kontrollimiseks liideti ankeedi küsimused nr 9; 15; 16; 17; 18; 19; 22 ning esimene ja teine avatud küsimus. Teise küsimustegrupi Cronbachi Alpha saadi .694. Kolmanda hüpoteesi kontrollimiseks moodustatud küsimustegrupi kuulusid ankeedi küsimused nr 10; 11; 12 ja 20. Küsimustegrupi sisereliaabluse kontrollimine andis tulemuseks Cronbachi Alpha .671.

3. Tulemused

Töös kasutatud ankeedi kõigi küsimuste vastuste sagedusnäitajad kahe võrreldava valimigrupi lõikes on esitatud tabelitena töö lisas 3.

3.1 Õpilaste hinnang enda tööle rakendumise võimalustele pärast kutseõpinguid

Esimese hüpoteesi kontrollimiseks koondatud küsimustegrupi vastuste põhjal arvutatud koondmediaani võrdlemisel valimi kahes grupis Mann-Whitney U-testiga avaldus statistiliselt oluline erinevus ning töö autori hinnangul leidis püstitatud hüpotees „Põhikooli- ja gümnaasiumi kutseõppes osalenud õppijatel on kõrgem hinnang enda tööle rakendumise võimalustele peale kutseõpinguid, võrreldes sellises õppes mitteosalenud õppijate hinnanguga“ selles uuringus kinnitust. $Z = 7,902$; $p < .00$

Tabel 6. Esimese küsimustegrupi koondmediaanide jagunemine võrreldavates gruppides.

Osales eelnevas kutseõppes	N	% vastanutest	Mediaan
Jah	89	50,9%	4,000
Ei	86	49,1%	2,000
Kokku	175	100,0%	3,000

Selle küsimustegrupi kuuluva nelja esimese küsimuse vastustes on kahe võrreldava grupi vastustes väga suured erinevused, milles avalduvad kõrgemad skoorid põhikoolis ja gümnaasiumis kutseõpet alustanud vastajate hinnangutes. Andes hinnangut enda osutusele küsimuses, „kuhu asun tööle pärast kooli lõpetamist?“ esinesid eelnevas kutseõppes osalenutel märgatavalt kõrgemad skoorid, võrreldes selles mitteosalenud õpilaste omadega. Gruppide vastassuunalise tendentsiga tulemused näitavad, et täiesti ja osaliselt nõus kokku on oma töökohavaliku otsuse langetamisega kaks kolmandikku eelnevas kutseõppes osalenutest. Samas pole üldse nõus ja mitte päris nõus oma töökohavaliku kindlusega pooled eelnevas kutseõppes mitteosalenud vastajad. Sarnane suundumus valitseb ka hinnangus võimalusele, et töökoha suhtes oli otsustatud juba enne kutsekooli õppimaasumist, sest täiesti ja osaliselt nõus on 40% eelnevas kutseõppes osalenuid ning mitteosalenute puhul on sarnane nõustumine vaid 6%. Teadlikkus vähemalt kolmest endale meeldivast töökohast on kõrgem eelnevas kutseõppes osalenud õpilastel, kelle vastustes täielik ja osaline nõustumine püsisid mõlema vastusevariandi korral kolmandiku lähedal, samal ajal kui eelnevas kutseõppes osalenute hinnang oli täielikul nõustumisel alla 10% ning mitte päris nõus hindas ennast olevat alla 20%

vastanuist. Ennast juba õppimise jooksul osaliselt töölerakendunuks lugemisega olid täiesti nõus või osaliselt nõus pooled kutseõpet varem alustanud vastanutest, kuid teises, võrreldavas grupis jäid samad vastusevariandid alla viiendiku vastajate arvust. Küsimusele erialaõpingute sisu kasutatavuse osas tulevases tööelus on kahe grupi erinevused väiksemad. Eelnevas kutseõppes mitteosalenute vastused jäävad siin täieliku nõustumise juures üle 10% ja osalise nõustumise juures 5% võrra madalamaks eelnevas kutseõppes osalenud õpilaste hinnangutest. 10% kõrgem hinnang erialaõpingutes omandatud teadmiste kasutamisevõimalustele teistel kutsealadel, on põhikoolis ja gümnaasiumis kutseõpet alustanud vastustes. Lähedaste kutsealade nimetamisel, kus saab õpitavaid kutseoskusi töös kasutada, oskasid vähemalt ühte sellist kutseala nimetada pea sama paljud vastanud mõlemas grupis, ehk üle 20%. Kahe või kolme kutseala nimetamisel avaldus suur erinevus, milles ilmnas, et eelnevas kutseõppes osalenud õpilased hindavad ennast teadvat vähemalt kahte kutseala 30% võrra ja kolme kutseala 20% võrra sagedamini kui põhikoolis ja gümnaasiumis mitteosalenud õpilased. Enam kui pooled eelnevas kutseõppes osalenutest ei nimetanud ühtegi kutseala, millel on võimalik nende õpitud kutseoskusi veel kasutada.

3.2 Õpilaste hinnang enda teadlikkusele õpitava kutseala iseärasustest

Teise hüpoteesi kontrollimiseks koondatud küsimustegrupi vastuste põhjal arvutatud koondmediaani võrdlemisel valimi kahes grupis Mann-Whitney U-testiga avaldus statistiliselt oluline erinevus ning töö autori hinnangul leidis püstitatud hüpotees "Põhikooli ja gümnaasiumi kutseõppes osalenud õppijatel on kõrgem hinnang enda teadlikkusele õpitava kutseala iseärasustest, võrreldes sellises õppes mitteosalenud õppijate hinnanguga", selle uurimuse tulemustes kinnitust. $Z = 4.868$ $p < .00$

Tabel 7. Teise küsimustegrupi koondmediaanide jagunemine võrreldavates gruppides.

Osales eelnevas kutseõppes	N	% vastanutest	Mediaan
jah	89	50,9%	4,000
Ei	86	49,1%	3,000
Kokku	175	100,0%	3,000

Täiesti nõus oma kutseala kõigi tööalaste iseärasustega hindas ennast olevat alla 10% mõlema grupi vastanutest. Osaliselt selle väitega nõustumise hinnangutes ilmnasid eelnevalt kutseõppega alustanud grupi hinnangutes kõrgemad skoorid. Sellise hinnanguga olid osaliselt nõus põhikoolis ja gümnaasiumis kutseõpet alustanud teisest võrreldavast grupist poole

sagedamini, vastavalt 41% ja 20%. Üldse mitte nõus olevalt, kutseala tööalaste iseärasuste teadmistega hindas ennast alla 10% põhikoolis ja gümnaasiumis kutseõpet alustanutest, kuid teises, võrreldavas grupis, oli selliselt vastanuid üle 20%.

Hinnangutes sellele, kuivõrd aitab õpitav hakkama saada õpilaste igapäevaelus, vastasid mõlemad grupid üsna võrdselt ning täiesti ja osaliselt nõus olid sellise väitega mõlemas grupis enam kui pooled vastanutest. Kutseõppes eelnevalt osalenutel oli nõustumine aga 20% võrra sagedasem, võrreldes eelnevas kutseõppes mitteosalenute vastustega. Konkreetsete olukordade nimetamisel enda ametioskuste kasutamiseks on kõrgemate hinnangutega kutseõpet põhikoolis ja gümnaasiumis õppinud vastajad. Kolme, nelja või enam olukorda oskab enda hinnangutes nimetada 10 protsenti enam ja kahte näidet tuua lausa 30% enam selle grupi vastajatest, kes on eelnevalt osalenud põhikooli ja gümnaasiumi kutseõppes, võrreldes mitteosalenute grupiga.

Väärilise palga saamist tulevikus hindavad põhikoolis ja gümnaasiumis kutseõppes osalenud täielikult nõustuvalt poole sagedamini kui nende koolikaaslased, kes sellises õppes eelnevalt ei osalenud. Teistes vastusevariantides ei ole vahed kahe grupi hinnangutes aga enam eriti suured, jäädes enamasti alla 10%.

Hinnangutes eriala ametioskuste sagedasele muutlikkusele ja uuendustele ametioskustes nimetavad eelnevas kutseõppes osalenud õpilased kahte kõrgemat hinnangut näitavat vastusevarianti 10% sagedamini, võrreldes selles õppes mitteosalenud õpilastega.

Töö iseloomu elukvaliteedile riskepõhjustavaks hindavad mõlema grupi õpilased küllaltki võrdselt ning kolmandik vastanutest on oma hinnangutes selle väitega täiesti või osaliselt nõus. Osaliselt nõusoleva hinnangu eelmainitud küsimusele annavad kutseõppes varem alustanud õpilased 10% võrra sagedamini kui eelnevas kutseõppes mitteosalenud.

Konkreetsete riskide loetlemisel on kutseõpet põhikoolis ja gümnaasiumis alustanud õpilased oma hinnangutes aktiivsemad kui teise võrreldava grupi vastajad. Ühte, kahte ja kolme võimalikku riski nimetavad nad enam kui 10% võrra sagedamini kui põhikoolis ja gümnaasiumis kutseõppes mitteosalenud õpilased.

Hinnangutes võimalusele töötada tulevikus kodu lähedal on vastajad, olenemata gruppidest, väga sarnaste hinnangutega. Pooled vastanutest arvavad, et neil on tulevikus võimalik töötada kodu lähedal.

3.3 Õpilaste hinnang enda teadlikkusele edasiõppimisvõimalustest

Kolmanda hüpoteesi kontrollimiseks moodustatud küsimustegrupi vastuste põhjal arvutatud koondmediaani võrdlemisel valimigruppides Mann-Whitney U-testiga statistiliselt olulist erinevust kahe võrreldava grupi vahel ei esinenud. $Z = 1,745$; $p > ,05$

Tabel 8. Kolmanda küsimustegrupi koondmediaanide jagunemine võrreldavates gruppides.

Osales eelnevas kutseõppes	N	% vastanutest	Mediaan
jah	89	50,9%	4,000
Ei	86	49,1%	4,000
Kokku	175	100,0%	4,000

Hüpotees „Põhikooli- ja gümnaasiumi kutseõppes osalenud õppijatel on kõrgem hinnang enda teadlikkusele edasiõppimisvõimalustest, võrreldes sellises õppes mitteosalenud õppijate hinnanguga“ ei leidnud selles uurimuses kinnitust.

Suurim erinevus vastustes grupi üksikküsimuste vaatlemisel avaldus 12. küsimuse vastustes, kus eelnevas kutseõppes osalenute vastuste skoorid olid pisut kõrgemad hinnangutes edasiõppimisvõimalustele välismaal. Võimalust õppida eriala edasi välismaal tajus kõrgemana enam kui pool eelnevas põhikooli või gümnaasiumi kutseõppes osalenud õpilastest ning täiesti nõus õppimisvõimaluste olemasoluga välismaal oli 36% ja osaliselt nõus 30%. Eelnevalt kutseõppes osalenute grupis olid vastavad sagedusnäitajad 24% ja 25%.

Vastustest ilmnas mõlema grupi vastajate kõrge hinnang mitteformaalset õppimist võimaldava erialase õppekirjanduse ja teabematerjali olemasolust teadlikkuse kohta ning täiesti nõus või osaliselt nõus kokku oli üle 60% mõlema grupi vastanutest. Veelgi kõrgem aga oli samasuunaline hinnang enese erialasele täiendamisevõimalusele, kus täiesti nõus ja osaliselt nõus oli tugevalt üle 70% mõlema grupi vastanutest.

4. Arutelu.

4.1 Õpilaste töölerakendumine

Kutseõppes osalejate hinnang selle kohta, et nad on õppimisjärgse töökoha suhtes otsusele jõudnud on esmaseks näitajaks, et hinnatakse enese töölerakendumise võimalusi just konstruktivistliku karjääriteooria mõiste - karjääriteadlike otsuste tähenduses. Walshi ja Savickase (2005) poolt väljatooduna on just oma karjäärialase perspektiivi nägemine ning rakendatavuse tajumine selliste otsuste üks aspektidest. Eelnevas kutseõppes osalenute niivõrd kõrge hinnang võrreldes sellises õppes mitteosalenutega, mis tuli üllatuseks ka töö autorile on tõendiks, et pikema perioodi jooksul kutseõppes osalemine on nende karjääri arendamisele positiivset mõju avaldanud. Veelgi kinnitab seda arusaama asjaolu, et suur osa eelnevas kutseõppes osalenutest olid endi hinnangul töökoha valiku otsuse teinud enne kutsekooli õppima asumist ehk nägid õpitavas perspektiivi enda karjäärile juba enne õppimaasumist. Eelnevas kutseõppes mitteosalenud valimigrupilt kogutud tunduvalt madalamad hinnangud töökoha otsustamises kattuvad pigem Ranna (2009) tulemustega, mille kohaselt asuvad pooled õpilased kutseõppesse õppima juhuslikult. Siinjuures ei alahinda autor ka varasema arengulise karjääriteooria seisukohta, milles Supper (1980) näeb erinevate kutsalaste rollide pikema perioodi jooksul katsetamisest kasu noorte karjäärialasele arengule.

Kuigi eelnevas kutseõppes osalenud hindavad mitteosalenutest poole ebatõenäolisemaks võimalust tulevikus õpitaval erialal töötada ning neil on soov edasi õppida pigem muud eriala kui jätkata praeguse õppimist, ei muuda see autori hinnangut karjääriteadlike otsuste kõrgemast hinnangust põhikoolis ja gümnaasiumis kutseõpet alustanud õpilasgrupil. Selle põhjenduseks on Jamnese (2010) poolt esiletoodud asjaolu, et kutsevalik ei keskendu tänapäeval ühe kutseala valikule. Oluline on Peavy (2002) esitatud vajadus isikliku tähenduse leidmiseks ning tööalase informatsiooni lülitamine enda eluruumi. Võrdluseks võib tuua, et erialasele tööle asumist prognoosivad hinnangud olid selles uuringus siiski palju kõrgemad kui Ranna (2009) ja Raudvere (2009) kutsekooli õpilaste töölerakendumist käsitlenud uuringutes. Hoolimata potentsiaalsest võimalusest eemalduda kutsealast on autori hinnangul siin tegemist konstruktivistlikus karjääri arendamise käsitluses Amundseni (2010) poolt tabavalt kirjeldatud karjääri meisterdamisega, kus huvid, oskused, väärtused, elustiil ja suhted sulanduvad karjääriotsuseks. Eelnevas kutseõppes osalenute kõrget karjääriteadlikkust iseloomustavad ka nende hinnangud enda töökohtade valiku võimalustele pärast kooli lõpetamist, milles avaldub kõrge hinnang, et teatakse mitmeid

töökohti, kus tahetakse töötada peale kooli lõpetamist. Vaatamata eelkirjeldatud tagasihoidlikule soovile õpitud kutsealadel tööle asuda on eelnevas kutseõppes osalenute enesekindlus siiski kõrge ja nad näevad enda ees mitmeid valikuid töölerakendumiseks. Uurimuse tulemustes leiab seega kinnitust Browni (2002) kirjeldatud karjäärialane enesetõhusus, mis põhineb reaalsel kallutamata informatsioonil kutseala kohta. Selline enesetõhususe tunnetamine on oluline eeldus Guicardi (2009) enesekonstrueerimisele, millel põhineb konstruktivistlik karjäärivalik. Walshi ja Savickase (2005) nähtud isikliku tähenduse leidmine õpitavale ja tulevasele tööle ongi autori hinnangul eelnevas kutseõppes osalenute eelkirjeldatud kõrgete hinnangute tulemuseks, sest võrreldaval grupil, kes oma muude iseloomustavate tunnuste poolest on esimesele väga sarnane, on hinnangud madalamad ja mitmel puhul lausa vastassuunalised. Selle põhjuseks peab autor kutseõppes pikema perioodi jooksul saadud isiklikku kogemust.

Kogemusest rääkides peavad uurijad Bandura (1986), Brown 2012, Savickas jt (2009) ja ka töö autor oluliseks kogemust töökohta ja eriti selle sotsiaalse konteksti tingimustes. Enda hinnangutes erialase töökogemuse kohta juba õppimise ajal esines kahes grupis oluline erinevus mida võib siduda kogetud sotsiaalse keskkonna tajumise erinevustega ning töökeskkonnas viibimise erinevustega. Põhikoolis ja gümnaasiumis kutseõpet läbinud olid enda hinnangutes tunduvalt varasemate töökogemustega, olid samas ka teadlikumad töökohtade valikust ja otsustavamad tööle asumiseks pärast õpinguid.

Savickas (2012) on ühe olulise konstruktivistliku karjääri arendamise komponendina esitanud vajaduse inimese isiklike käitumiste, hoiakute ja oskuste kohandamise kutseala vajaduste ja tingimustega. Töö autor nõustub täielikult Savickase (2012) seisukohaga, et selliseks sobitumiseks on vaja korduvalt katsetamisi ja karjäärinõustamise ülesanne on luua selliseid olukordi kus selline sobitumine saaks toimuda. Üldharidussüsteemi arengukava täitmise vahearuandest (2010) võib lugeda, et just tööturu ehk kutsealade ja enese võimete tajumisega on probleeme Eesti karjäärinõustamisteenusega mitterahulolevatel noortel (Üldharidussüsteemi arengukava..., 2010) ning isegi kutsekooli õpilastel, kes Ranna (2009) tulemustel peavad eiti just töökohapraktika võimalusi ebapiisavaks, et tajuda kutsealade atraktiivsust ja iseärasusi. Seega on selle valimi kutseõppes eelnevalt osalenud grupi näol tegemist positiivse näitega sellest, et töökogemusega õpilased on oma karjääriteadlikes valikutes kõrgemate hinnangutega. Peavy (2002) sotsiodünaamilise karjäärinõustamise eesmärkide kohaselt on autori arvates sellele õpilasgrupile olnud tagatud tingimused inimeste eneseteadvuse ja töökeskkonna sobitumiseks. Savickas jt (2009) poolt korduvalt rõhutatud seisukohta sellise eneseteadvuse ja töökeskkonna kohanemisprotsessi vaatlemisest pideva

arenguprotsessina läbi elu, toetavad kirjeldavas statistikas saadud tulemused, et põhikooli ja gümnaasiumi kutseõppes osalenud õpilased soovivad sagedamini õppida veel mingit uut eriala või edaspidi töötada teistel kutsealadel.

Konstruktivistliku narratiivi (oma lugu, mis tekib tööelus aktiivse osalemise käigus) olulisust karjääri arendamisel rõhutab ka Chen (2003) ning Richardsoni (2011) hinnangul on tööalased kogemused ja sotsiaalsed suhted töökohal inimese elu ehitamise peamisteks tööriistadeks. Töökohapõhise õppe olulisust noorte karjääriarendamisel on oma uuringute tulemustes tähtsustanud Creed jt (2005), Misko, jt (2007), Laane (2009) ja Rand (2009).

Teoreetilisemates küsimustes nagu hinnang enda erialaõpingute kasutatavusele tulevases tööelus ja õpitud oskuste kasutatavus teistel kutsealadel on hinnang võrreldavates gruppides küll pisut ühtlasem, kuid selge suundumus eelnevas kutseõppes osalenute kõrgemate hinnangute suunas näitab, et ka selles osas on olnud gruppide karjääri arendamise protsessile erinevaid mõjutajaid. Tundes kutseõppes Bandura (1986) ja Browni (2012) poolt oluliseks peetavat karjäärialast enesetõhusust, näevadki õpilased kes on sageli juba õppima asudes ja veel enam õppimise ajal jõudnud kindlate karjääriotsusteni valitud töökoha näol laiemalt oma karjääri võimalusi. Peavy (2002) eluruumi mõiste tähenduses on neil tulevasel tööil ja selle õppimisel enda elus palju olulisem koht kui nendel õpilastel, kes on asunud kutsekoolis õppima ilma eelneva kutseõppekogemusest põhikoolis või gümnaasiumis. Eriti hästi tuleb kahe grupi erinevus välja kui palutakse õpilastel konkreetset nimetada olukordi, kus nad näevad väljundeid enda karjäärile tulevases elus. Eelnevas kutseõppes osalenutel on tänu tööalase informatsiooni olulisusele enda eluruumis võimalus nimetada tunduvalt enam valikuvõimalusi. Just siin avaldub autori meelest Peavi (2002) ja Savickase (2012) kirjeldatud konstruktivistliku karjääriarengu narratiivisus. Suudetakse tajuda mitmeid kujuteldavaid võimalusi seostades neid oma mineviku, oleviku ja tulevikuga. Autori hinnangul on üheks siin avaldunud erinevuse põhjuseks ehk ka gruppide erinev osalemiss pikkus kutseõppes, sest Tabitha, jt (2009) töid just välja kasvava kogemuse ning pika arenguprotsessi olulisuse, milles inimene õpib ja areneb.

4.2 Õpilaste teadmised kutseala eripäradest

Küsidest õpilastelt otsest hinnangut nende teadmistele enda õpitava kutseala iseärasuste kohta, saame üllatavalt madala hinnangu mõlema grupi vastustes, mis on Sukamäe (2002), Jamnese (2010), Savickase jt (2009) ja Eesti inimarengu aruande (2011) kirjeldatud tänapäevases kiiresti muutuvast töömaailmas täiesti mõistetav. Ei teata kuigi palju ette, mis tulevik töömaailmas tuua võib ja ollakse ebakindlad. Ometi hindab valimigrupp, kes on

eelnevalt osalenud põhikoolis ja gümnaasiumis toimuvast kutseõppes enda teadmisi kutseala iseärasuste kohta valimi teisest grupist kõrgemaks. Sellegi tulemuse põhjuse leiab töö autor tulenevat asjaolust, et kõrgemate hinnangutega valimigrupi õpilased on kutsealal või töökohtades laiemalt toimuva endale Peavy (2002) poolt kirjeldatud isikliku eluruumi osaks võtnud täielikumalt kui need õpilased, kes eelnevas kutseõppes osalenud ei ole. Autori hinnangul on selle põhjuseks neile eelneva kutseõppe ajal ehk pikaajalise perioodi vältel (Tabitha, jt 2009) mõju avaldanud sotsiodünaamiline karjäärinõustamine (Peavy, 2002).

Minnes küsimustes konkreetsemaks, avalduvad erinevused kahe grupi hinnangutes veelgi veenvamalt ja seda just eelnevas kutseõppes osalenud õpilaste kõrgema kutseala iseärasuste teadmise suunas. Vastustes õpitava eriala teadmise kasutatavuse kohta enda tulevases igapäevaelus, suunduvad kõrgema hinnanguga valimigrupi vastused jällegi oma narratiivse perspektiivi väljendamisega, mis on Peavy (2002) sotsiodünaamilise karjäärinõustamise peamisi eesmärke. Inimeste karjääriteadlikkust näitabki Richardsoni (2011) sõnul võime selliselt oma elu mõtestada, koondades ühte tervikusse nägemuse olevikust, minevikust ja tulevikust ning seostades selles erinevad eluvaldkonnad ja tööelu. Just see ongi autori hinnangul põhjuseks, miks eelnevas kutseõppes osalenud valimigrupis hinnatakse kindlamalt oma erialaõpingute kasutatavust tulevases igapäevaelus võrreldes grupiga, kes ei ole põhikoolis või gümnaasiumis kutseõppes osalenud.

Kuigi konstruktivistlik karjääriarengu teooria toetub suures osas inimese enesekontseptsiooni arengule (Savickas et al., 2009) ja muudatuste ajendiks on Deci ja Ryani (2000) poolt defineeritud sisemisest motivatsioonist tulenevad protsessid, on oma mõju ka välistel mõjutajatel. Kirjeldades inimese enesekonstrueerimist, mis on olemuselt sisemine protsess, toob Guichard (2009) esile asjaolu, et väliskeskkonna mõju on samuti väga ebaõiglane alahinnata. Väiksemad erinevused mõnede üksiküsimuste vastustele kahe võrreldava grupi hinnangutes kutseala iseärasuste teadmises võivad viitavad võimalusele, et üldjoontes ollakse mõlemas valimigrupis sarnaselt teadlikud. Ometi on märgatav kõrgem hinnang kõigi ankeedis konkreetselt küsitud tööiseärasustest teadlik olemisele eelnevas kutseõppes osalenutel, võrreldes eelnevas kutseõppes mitteosalenutega. Autori meelest on see ühest küljest tunnistuseks selle valimigrupi täielikumast informeeritusest kutsealade iseärasustest seoses juba varemmainitud pikema perioodiga kutseõppes osalemisel. Teisest küljest näitab eripäradest teadlik olemine Browni (2012) esitatud karjäärialast enesetõhusust. Kui arvestada, et mõningad teadmised, nagu näiteks kutseala riskide teadmine, mis ei tõsta esile eriala positiivseid külgi on eelnevas kutseõppes osalenute hinnangutes kõrgelt teadvustatud, siis on sama grupi eelmises alapeatükis kirjeldatud kõrge hinnangud enda

töölerakendumise võimalustele selgelt tõlgendatavad karjäärialase enesetõhususena. Teatakse riske ja usutakse enda toimetulekusse nendega. Sellisele autori hinnangule annab tuge ka Misko jt (2007) uurimus, mille andmetel pidasid õpilased riskide olemasolu oluliseks mõjutajaks kutseõppeprogrammidesse sisenemiseks või mittesisenemiseks, kuid vähesed, kes olid alustanud kutseõppeprogramme, soovisid sellest kutsealade riske teades loobuda. Käesoleva uuringu tulemused näitavad, et küsimusele riskide kohta üldiselt tajusid oma vastustes riske üsna sarnaselt mõlemad valimigrupid. Kui aga pidi nimetama konkreetseid riske, olid eelnevalt kutseõppes osalenud õpilased riskidest enam teadlikumad.

Misko jt (2007) uurimistulemuste põhjal oli töö korraldus töövaliku sagedaseks motiveerivaks teguriks ning paljud noored ei tahtnud üksluiset tööd hinnates perspektiivikamaks muutusi ja pidevat tööalast arengut. Selles uuringus saadud andmed kinnitavad, et mõlema grupi vastajatest hindab suurem osa enda tulevast tööelu muutuste ja uuendusterohkeks. Põhikooli ja gümnaasiumi kutseõppes osalenute kõrgemad hinnangud kutseala eripärasustest on autori hinnangul märk nende paremast ettevalmistusest tulevaseks tööeluks, tagades kõrge Browne (2012) poolt kirjeldatud karjäärialase enesetõhususe. Põhikooli ja gümnaasiumi kutseõppes osalenud omavad mitmekülgset informatsiooni Guichardi (2009) poolt põhjendatud enesekonstrueerimiseks ning see aitab karjäärialasel informatsioonil sulanduda Peavy (2002) poolt defineeritud inimese isiklikku eluruumi.

Ricardson (2011) leiab, et konstruktivistliku põhimõtte kohaselt on just kontekstduaalsed muutujad need, mis koos inimese isikupäraga kujundavad narratiivi tulevase tööelu sobivuse või mittesobivuse kohta konkreetsele isikule. Seega võib väita, et kõrgemad hinnangud ja suuremad teadmised kutseala iseärasustest tagavad selle valimi põhikoolis ja gümnaasiumis kutseõppes osalenutele Savickase ja Walsh (1996) poolt oluliseks peetud mitmekülgse ja adekvaatse informatsiooni oma elukäigu, sealhulgas karjääri konstrueerimiseks, kui ilma sellise õppeta kutsekooli õppima asunud õpilastel.

4.3 Õpilaste teadlikkus edasiõppimisvõimalustest

Kuigi selle töö tulemustes olulisi erinevusi kahe grupi hinnangutes enda teadmiste edasiõppimise võimalustele ei leitud võib õppimisvõimaluste teadmist pidada siiski väga oluliseks karjääri arendamisele mõju avaldavaks asjaoluks. Selline seisukoht tuleneb juba ainuüksi Savickase (2012) hinnangust, et kaasaegne töömaailm on pidevalt muutuv ning eeldab inimestelt paindlikkust, pidevat arengut ja on otseselt seotud elukestva õppega. Enesearendamissoov on ka üks Šverko (2001) universaalsena välja toodud töö ja elurollide kolmest põhiväärtusest.

Mõlema võrreldava valimigrupi kõrged skoorid hinnangutes enda edasiõppimise võimalustele võivad tähendada, et selline informatsioon on neile piisaval määral kättesaadav. Seda nii formaalsete õppimisvõimaluste osas, nagu küsitud enesetäiendamine, edasiõppimine ja kõrghariduse tasemel jätkamine kui ka mitteformaalse eneseõppimise võimaluste tajumisenä, ilmunud õppekirjanduse ja teabematerjalidest teadmisel olekus. Varasematest uuringutest näitavad Misko, jt (2007) andmed, et kutseõppeprogrammides osalenutel kasvas soov erialal edasi areneda ja edasisi õpinguid jätkata. Laane (2009) sai andmed, et enamik eelnevas kutseõppes osalenuid näeb endal olevat suuremaid võimalusi edasiõppimiseks ja kolmandikul oli ka soov edasi õppima asuda ning Higham ja Farnsworth (2012) leidsid, et kõrge huvitatus peale gümnaasiumi kutseõppeprogramme eriala edasi õppima minna oli valdav.

Konstruktivistlikus karjääriarengus tähendab Cheni (2003) hinnangul enesetõhusus inimese võimet koos objektiivse hindamiskriteeriumitega selgitada mitte ainult oma mineviku ja olevikku vaid ka karjääri rolli tuleviku projektsioonis. Valimisse kuuluvatel õpilastel on uurimuse andmetel enda õppimisvõimaluste tajumise enesetõhusust näitavad hinnangukriteeriumid eeldatavalt kõrged ning kirjeldavast statistikast nähtuv soov jätkata õpinguid nii praegusel kui ka mõnel teisel erialal annavad kinnitust valmisolekust karjääriteadlikeks otsusteks.

4.4 Töö piirangud

Kõige olulisemaks piiranguks töö tulemuste tõlgendamisele ja tulemuste laiendamisele peab töö autor enda poolt koostatud ankeedi esmakordsest kasutamisest tulenevat uurimisinstrumendi vähest testimist selle valiidsuse osas. Tulemuste laiendamist kogu põhikoolis ja gümnaasiumis toimuvale kutseõppele piirab ka asjaolu, et uuringu valimisse pääsesid vaid need põhikoolis ja gümnaasiumis kutseõppe läbinud õpilased, kes on otsustanud hiljem oma õpinguid kutsekoolis jätkata. Reinholdi (2013) andmete kohaselt moodustavad valimisse arvatud vaid umbes poole sellises õppes osalenud õpilaste kontingendist.

4.5 Töö praktiline väärtus

Töö toob praktilise väärtusena välja võrreldud erinevused põhikooli ja gümnaasiumi kutseõppes osalenute ja mitteosalenute hinnangutes enda karjääriteadlike otsuste aluseks olevale informatsioonile. Autori hinnangul puudus töös saadud informatsioon varem Eestis

ning polnud teada kas ja kuidas võrreldud gruppide hinnangud enese karjäärivõimalustele erinevad.

See uurimus kinnitas eelneva kutseõppe positiivset mõju õpilaste karjääri arendamise võimalustele. Autor teeb ettepaneku kutseõppe korraldamisel liikuda üha enam töökohapõhiste õppevormide suunas, mis selle uuringu ja võrreldud mitme varasema uuringu tulemuste põhjal suudavad pakkuda suuremat motivatsiooni nii õppimisest huvitumiseks kui ka hilisemaks töölerakendumiseks. Lähtudes konstruktivistliku karjääriarengu põhiideeks olevast iga inimese individuaalsest eripärast ja selle kohandamisest töömaailmaga, on põhjust kaaluda seniste põhikooli ja gümnaasiumi kutseõppe grupivormide kõrval ka individuaalsemate õppevormide rakendamist. Autor peab ka vajalikuks põhikoolis ja gümnaasiumis toimuva kutseõppe käsitlemist senisest enam karjäärinõustamistevusena ning on veendunud, et see tagab head tulemused noorte inimeste töölerakendumisel ning nende endi rahulolu karjääriteenustega.

Tänu sõnad

Töö autor tänab kutsekoolide töötajaid abi eest uurimuse üldkogumi väljaselgitamisel ja küsitluse läbiviimisel osutatud abi ning toetuse eest. Samuti hindab autor kõrgelt teadusliku diskussiooni oponentidega töö kirjutamise ajal, mis aitas oluliselt kaasa töös kajastatavate seisukohtade kriitilisele ülevaatamisele. Tänan suurepäraseid kaaslasi, kes abistasid mind tõlkimisel, teksti korrigeerimisel ja tööks soodsate tingimuste loomisel.

Autorsuse kinnitus

Kinnitan, et olen koostanud ise käesoleva lõputöö ning toonud korrektselt välja teiste autorite ja toetajate panuse. Töö on koostatud lähtudes Tartu Ülikooli haridusteaduste instituudi lõputöö nõuetest ning on kooskõlas heade akadeemiliste tavadega.

Kokkuvõte

Käesoleva töö pealkiri on „Põhikoolis ja gümnaasiumis toimuv kutseõpe kui õppijate karjäärivalikute suunaja“. Töö eesmärgiks on põhjuslik-võrdleva kvantitatiivse uuringuga välja selgitada erinevused kahe võrreldava grupi, põhikoolis ja gümnaasiumis toimuva kutseõppe läbinud ja selles mitteosalenud kutsekooli õpilaste hinnangutes enda karjääriteadlikele otsustele. Olulised tunnused nendes hinnangutes on enda töölerakendumise võimaluste hindamine, hinnangud enda teadmiste kutseala iseärasustest ning hinnangud enda edasiõppimise võimaluste kohta.

Uuringus osalesid kümne Eesti kutsekooli 175 õpilast, kellest 89 olid osalenud põhikoolis ja gümnaasiumis toimunud kutseõppes ja 86 ei olnud sellises õppes osalenud. Autoril õnnestus saavutada kihilise valimi moodustamine, mille alamkihid olid piisavalt võrdselt esindatud selliste tunnuste osas nagu vanus, sugu, õppimisstaaz ja õpitavate erialade esindatus. Küsitlus viidi läbi 2013 aasta märtsis.

Uurimisinstrumendina kasutati töö autori poolt koostatud ankeeti. Küsimuste koostamisel lähtus autor konstruktivistliku karjääriarengu põhiseisukohtadest ning korrigeeris ankeeti varasemates uuringutes saadud tulemuste ja eksperthinnangute põhjal. Ankeediga kogutud ja ordinaalskaalale paigutatud skooride mediaane võrreldi Mann-Whitney U-testiga ning selgitati välja statistiliselt olulised erinevused võrreldavate gruppide hinnangutes.

Tulemustest selgus, et kaks töös püstitatud hüpoteesi leidsid selle töö valimi puhul kinnitust ning kolmas hüpotees kinnitust ei leidnud. Põhikooli ja gümnaasiumi kutseõppes osalenud õpilastel ilmnis oluliselt kõrgem hinnang enda töölerakendumise võimalustele võrreldes sellises õppes mitteosalenud õppilastega. Põhikoolis ja gümnaasiumis kutseõppes osalenutel, oli ka kõrgem hinnang õpitava kutseala eripärade teadmisele võrreldes sellises õppes mitteosalenutega. Hinnangutes enda edasiõppimisvõimalustele kahes võrreldavas grupis olulisi erinevusi ei leitud. Tulemused kinnitasid põhikooli ja gümnaasiumi õpilastele suunatud kutseõppe vormi efektiivsust ning selles osalenud õpilaste kõrgemat karjäärialast enesetõhusust. Ilmnes, et põhikooli ja gümnaasiumi kutseõppes osalenutel on oluliselt rohkem informatsiooni karjääriteadlike otsuste langetamiseks, kui sellises õppes mitteosalenutel. Selle töö tulemuste põhjal soovib autor rakendada põhikooli ja gümnaasiumi õpilaste kutseõppes enam töökohapõhist õppevormi, mida soovitavad ka töös analüüsitud varasemad uuringud.

Töö suurimaks piiranguks loeb autor asjaolu, et autori koostatud ankeeti kasutatakse esmakordselt ja selle valiidsust pole seetõttu piisavalt kontrollitud.

Märksõnad: kutseõpe, karjääriteadlikud otsused, karjäärialane enesetõhusus

Summary

The title of the following paper is „The vocational study in the basic and secondary school – the direction indicator of the students’ future career choices”. The aim of this thesis is to find out the differences between two groups of vocational school students regarding their estimations of their career choice awareness by using a quantitative causal-comparative analysis. Students were divided into two groups according to their prior experience – whether they had participated in vocational training at the basic school or gymnasium level or not. The main criteria of estimation include: estimating one’s employment opportunities, one’s knowledge of the particularities of their vocation, and the opportunities to continue one’s studies.

175 students from ten Estonian vocational schools participated in the study, out of whom 89 had participated in vocational training at the basic school or gymnasium level and 86 had not participated in such training. The author succeeded in creating a stratified sample with the lower levels having relatively even characteristics in terms of age, gender, length of studies, and the representation of different fields of study. The survey was carried out in March 2013.

A questionnaire created by the author was used as the research instrument. The author compiled the questions relying on the constructivist career development principles and modified the questionnaire on the basis of the results of earlier research and expert opinions. The collected median scores were put on an ordinal scale and compared with the Mann-Whitney U-test in order to find statistically relevant differences in the estimations given by the two groups.

As a result, two hypotheses out of three were proven correct. Students who had participated in vocational training at the basic school or gymnasium level showed a significantly higher estimation of their employment opportunities in comparison to the students who had not participated in such training. The same tendencies applied regarding the students’ estimations on their knowledge of the particularities of their vocation. No significant differences were found between the two groups regarding the students’ estimations on their opportunities to continue their studies. The results confirmed the efficiency of engaging students in vocational training at the basic school or gymnasium level and also showed a higher career self-efficiency among the students who participated in such training. It was also found that students who had vocational training at basic school or gymnasium level had gained more information that increased their awareness of career choice in comparison to the students who did not have such training. On the basis of the research results, the author

recommends implementing a more workplace-based form of study in the vocational training offered to basic school and gymnasium students, which is also recommended in the earlier research discussed in this study.

The author considers the biggest limitation to be the fact that the compiled questionnaire was used for the first time and its validity has therefore not been tested enough.

Key words: vocational training, career choice awareness, career self-efficiency.

Kasutatud kirjandus

Autori kirjavahetus Haridus- ja Teadusministeeriumi referendi Helle Kallistega 7.04-03.05.2011(Märkmed autori valduses).

Autori kirjavahetus Haridus- ja Teadusministeeriumi Analüütikaosakonna kutse ja täiskasvanuhariduse osakonna analüütiku Mart Reinholdiga 18.02.- 12.04.2013 (Märkmed autori valduses).

Amundsen, N. E. (2010). Aktiivne kaasamine. Karjäärinõustamine: olemine ja tegemine. Elukestva Õppe Arendamise Sihtasutus Innove. Tallinn.

Bandura, A., (1986). Social foundations of thought and action: a social cognitive theory. Prentice-Hall.

Berger, S., Canning R., Dolan, M., Kurek, S., Pilz M.,& Rachwał T. (2012). Curriculum-making in pre-vocational education in the lower secondary school: A regional comparative analysis within Europe. *Journal of Curriculum Studies*, 44, 5, 679-701.

Brown, D. (2002). Introduction to theories of career development and choice. In D. Brown (Ed.), *Career choice and development* (4th ed). San Francisco, CA: Jossey-Bass.

Brown, D. (2012). *Career Information, Career Counseling, and Career Development*. (10th ed) New Jersey: Pearson Education, Inc.

Deci, E. L. Ryan R. M. (2000). Intrinsic and Extrinsic Motivations: Classic Definitions and New Directions. *Contemporary Educational Psychology*, 25, 1, 47-69.

Eesti inimarengu aruanne 2010/2011. Inimarengu Balti rajad: muutuste kaks aastakümnet. (2011). Eesti Koostöö Kogu. AS Printon.

Euroopa Parlamendi nõukogu (2006). European Union Recommendation of 18 December 2006 on key competences for lifelong learning, 2006/962/EC. Külastatud 27.02.2013 aadressil:

<http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2006:394:0010:0018:EN:PDF>

Higham, J., & Farnsworth, V. (2012). What makes a course vocational? School-based work-related programmes in Canada in dialogue with a community of practice. *Journal of Education and Work*, 25,4, 443-471.

Hirsijärvi, S., Remes, P., & Sajavaara, P. (2005) Uuri ja kirjuta. Medicihana. Tallinn.

Initial vocational education and training (IVET) in Europe: Review (s.a). Külastatud 12.03.2013 aadressil: http://www.cedefop.europa.eu/EN/Files/IVET_Review_08.pdf

Jamnes, P. & Väli, M. (2009). Karjäärinõustamine. Nõustaja käsiraamat. Elukestva Õppe arendamise Sihtasutus Innove, Tallinn.

Jamnes, P. (2010). Karjääriõpetuse teoreetilised lähtekohad. Elukestva Õppe Arendamise Sihtasutus Innove karjääriteenuste arenduskeskus. Karjääriõpetus. Aineraamat põhikooli õpetajale (lk 8-10). Riiklik Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskus.

Gareer development at work. A review of career guidance to support in employment. European.(2008). Center for the Development of Vocational Training. Luxembourg. Cedefop.

Guichard, J. (2009). Self-Constructing. *Journal of Vocational Behavior*, 75, 3 251-258.

Haridus- ja Teadusministeerium (s.a). külastatud 04.05.2013, aadressil <http://www.hm.ee/index.php?044854>

Chen, S. P. (2003). Integrating Perspectives in Career Development Theory and Practice. *The Career Development Quarterly*, 51, 3, 203–216.

Corinne, A., Charner, I., Johnson, L. & Watts, E. (2013). Work-Based Learning Opportunities for High School Students. National Research Center for Career and Technical Education. University of Louisville, Louisville

Creed, P. A; Patton, W., & Prideaux, L. (2007). Predicting change over time in career planning and career exploration for high school students. *Journal of Adolescence*, 30, 3, 377-392.

Creed, P. A; Patton, W., & Prideaux, L. (2005). Antecedents and Consequences of Career Decisional States in Adolescence. *Journal of Vocational Behavior*, 67, 3, 397-412.

Karjääriteenused Eestis 2007. (2007). Elukestva õppe arendamise sihtasutus Innove. Tallinn.

Koolist tööle. Haridus ja tööturg 2006. (2006). Elukestva õppe arendamise sihtasutus Innove. Tallinn.

Kutseõppeasutuse seadus (1998). Külastatud 18.03.2012, aadressil <https://www.riigiteataja.ee/akt/130052012005>

Laane, A. (2009). *Kutsealases eelkoolituses osalevate gümnaasiumiõpilaste huvitatus kutseõppe läbimiseks paralleelselt üldõpingutega gümnaasiumis*. publitseerimata bakalaureusetöö. Tartu Ülikool.

Misko, J., Nguyen, N., & Saunders, J. (2007). Doing an apprenticeship: What young people think. National Center for Vocational Education Research.

Patton, W. (2008). Recent Developments in Career Theories: The Influences of Constructivism and Convergence. In E. J. A., Athanasou, & R, V. Esbroeck (eds.), *International Handbook of Career Guidance* (pp. 133-156).Springer.

Peavy R.V. (2002). Sotsiaaldünaamiline nõustamine. OÜ Multico.

Põhikooli- ja gümnaasiumiseadus (2010). Külastatud 18.03.2012, aadressil <https://www.riigiteataja.ee/akt/13332410>

Rand, K. (2009). *Õpilaste motivatsioon eriala omandamiseks ja erialasele tööle siirdumiseks*. Publitseerimata bakalaureusetöö. Tallinna Ülikool.

Raudvere, E. (2009). *Kutsekooli lõpetajate motivatsioon tööle asumiseks õpitud erialal kolme kutsekooli näitel*. Publitseerimata bakalaureusetöö. Tartu Ülikool.

Richardson, M. S., (2011). Counseling for Work and Relationship. *Te Counseling Psychologist* 40(2), 190–242.

Savickas, M. L., & Walsh, W. B. (1996). *Handbook of Career Counseling Theory and Practice*. Davies- Black Publishing. California.

Savickas, M. L., Nota, L., Rossier, J., Dauwalder, J. P., Duarte, M. E., Guicharde, J., Soresi, S., Esbroeckf, R. V. & Vianem, A. M: A. (2009). Life designing: A paradigm for career construction in the 21st century. *Journal of Vocational Behavior*, 75, 239–250.

Savickas, M. (2012). Life Design: a Paradigm for Career Intervention in the 21st Century. *Journal of Counseling & Development*., 90,1,13-19.

Sikkal, A. (2010). *Kutseõpe gümnaasiumis ja lõpetanute jätkuõpe kutseõppeasutuses*. Publitseerimata magistratöö. Tallinna Ülikool.

Sukamägi, A. (2002). *Karjäärrikujundamine*. Kutsesuunitlus. Materjale programmi läbimisel. Põltsamaa. Vali Press.

Sultana, R. G. (2006). Väljakutsed karjääriteenustele väikeriikides. Elukestva Õppe Arendamise Sihtasutus Innove Külastatud 11.02.2013 aadressil <http://digar.nlib.ee/digar/show/?id=1661>

Supper, D. E. (1980). A Life-Span, Life-Space Approach to Career Development. *Journal of Vocational Behavior*, 16, 282–298

Šverko, B. (2001). Life Roles and Values in International Perspective: Super's Contribution through the Work Importance Study. *Journal for Educational and Vocational Guidance*, 1, 121–130.

Swanson J.L., & Nadya A. F. (2009). *Career Theory and Practice*. Sage Publications.

Tabitha, L., Reed, G. & Conke, J. L. (2009). Orientation to Self and Career: Constructivist Theory and Practice in the Classroom. *Learning Assistance Review*, 14, 1, 23–36.

United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO) (1997). International standard classification of education – ISCED. Külastatud 01.05.2013 aadressil: http://www.equalsoc.org/uploaded_files/publications/schn08b_theinternationalstandardclassificationofeduca.pdf

Üldharidussüsteemi arengukava aastateks 2007-2013. (2006). Haridus- ja teadusministeerium Külastatud 21.12.2012 aadressil: <https://valitsus.ee/UserFiles/valitsus/et/valitsus/arengukavad/haridus-ja-teadusministeerium/Arengukava%20II%20versioon.pdf>

Üldharidussüsteemi arengukava aastateks 2007-2013 täitmise vahearuanne 2007-2010 (2010). Haridus ja teadusministeerium. Külastatud 20.12.2012 aadressil: <https://valitsus.ee/UserFiles/valitsus/et/valitsus/arengukavad/haridus-ja-teadusministeerium/Yldharidussysteemi%20arengukava%20aitmise%20vahearuanne%2007-2010.pdf>

Walsh W. B.; Savickas M. L. (2005). *Handbook of Vocational Psychology. Theory, Research and Practice*. (3 ed) LEA Publishers.

Lisad

Lisa 1. Küsimustik õpilastele.

Lugupeetud uuringus osaleja!

Tänapäeva Eesti kutseõppesüsteemi eesmärgiks on õppijate juhtimine neile kõige enam sobivate erialade juurde. Saamaks teada, kuidas seda eesmärki täidetakse, on Tartu Ülikoolis koostatud küsimustik. Küsitluse eesmärgiks on välja selgitada, millised on seosed kutsekoolis õpitava eriala, õppijate huvitatuse ning õppijate enda poolt oodatava kutsealase tuleviku vahel.

Küsimustele vastamine võtab aega u 20 minutit. Esitatavatele küsimustele pole õigeid ega valesid vastuseid, oluline on vaid vastaja arvamus. Küsimustik on anonüümne ning vastuste töötlemisel ja tulemuste avaldamisel vastaja isikuandmeid ega kooli nime ei kasutata.

Lugupidamisega Ain Laane, Tartu Ülikooli magistrant laaneain@gmail.com

Kaalu, missugune vastusevariant Sinu seisukohta kõige täpsemini kirjeldab? Vastamisel jooni sobivaim variantidest alla.

1. Olen praeguseks otsustanud, kuhu asun tööle pärast kooli lõpetamist.

5-täiesti nõus, 4-osaliselt nõus, 3-raske öelda, 2- mitte päris nõus, 1-üldse mitte nõus

2. Olin otsustanud, kus töötada, juba enne kutsekooli õppimaasumist.

5-täiesti nõus, 4-osaliselt nõus, 3-raske öelda, 2- mitte päris nõus, 1-üldse mitte nõus

3. Olen praeguseks otsustanud, et ei asu pärast kooli lõpetamist tööle õpitaval erialal.

5-täiesti nõus, 4-osaliselt nõus, 3-raske öelda, 2- mitte päris nõus, 1-üldse mitte nõus

4. Pärast kutsekooli kavatsen praegu õpitavat eriala edasi õppida.

5-täiesti nõus, 4-osaliselt nõus, 3-raske öelda, 2- mitte päris nõus, 1-üldse mitte nõu

5. Pärast kutsekooli kavatsen veel mingit teist eriala õppida.

5-täiesti nõus, 4-osaliselt nõus, 3-raske öelda, 2- mitte päris nõus, 1-üldse mitte nõus

6. Kutsekoolis õppimise käigus on õpitav eriala muutunud mulle meeldivamaks.

5-täiesti nõus, 4-osaliselt nõus, 3-raske öelda, 2- mitte päris nõus, 1-üldse mitte nõus

7. Tean vähemalt kolme minule meelepärast töökohta, kus tahaksin töötada pärast kooli lõpetamist.

5-täiesti nõus, 4-osaliselt nõus, 3-raske öelda, 2- mitte päris nõus, 1-üldse mitte nõus

8. Olen juba õppimise ajal vahetevahel töötanud õpitaval erialal.

5-täiesti nõus, 4-osaliselt nõus, 3-raske öelda, 2- mitte päris nõus, 1-üldse mitte nõus

9. Arvan, et tean enda õpitava kutseala kõiki tööalaseid iseärasusi.

5-täiesti nõus, 4-osaliselt nõus, 3-raske öelda, 2- mitte päris nõus, 1-üldse mitte nõus

10. Minu õpitaval erialal on pärast kutsekooli lõpetamist võimalik ennast täiendada.

5-täiesti nõus, 4-osaliselt nõus, 3-raske öelda, 2- mitte päris nõus, 1-üldse mitte nõus

11. Minu õpitaval erialal on pärast kutsekooli lõpetamist võimalik edasi õppida kõrgkoolis.

5-täiesti nõus, 4-osaliselt nõus, 3-raske öelda, 2- mitte päris nõus, 1-üldse mitte nõus

12. Minu erialaõpingud kutsekoolis võimaldavad mul jätkata õpinguid välisriigis.

5-täiesti nõus, 4-osaliselt nõus, 3-raske öelda, 2- mitte päris nõus, 1-üldse mitte nõus

13. Minu erialaõpingute sisu on hästi kasutatav minu tulevases tööelus.

5-täiesti nõus, 4-osaliselt nõus, 3-raske öelda, 2- mitte päris nõus, 1-üldse mitte nõus

14. Erialaõpingute õppeülesanded tekitavad mulle raskusi.

5-täiesti nõus, 4-osaliselt nõus, 3-raske öelda, 2- mitte päris nõus, 1-üldse mitte nõus nõus

15. Minu õpitav eriala aitab mul paremini hakkama saada minu igapäevaelus.

5-täiesti nõus, 4-osaliselt nõus, 3-raske öelda, 2- mitte päris nõus, 1-üldse mitte nõus nõus

*Palun nimetage, kus ja missugustes olukordades saate igapäevaelus oma ametioskusi kasutada?

.....
.....
.....
.....

16. Minu õpitaval erialal on tulevikus võimalik teenida väärilist palka.

5-täiesti nõus, 4-osaliselt nõus, 3-raske öelda, 2- mitte päris nõus, 1-üldse mitte nõus

17. Minu õpitaval erialal toimuvad ametioskustes sagedased uuendused.

5-täiesti nõus, 4-osaliselt nõus, 3-raske öelda, 2- mitte päris nõus, 1-üldse mitte nõus

18. Minu õpitava eriala töö iseloom põhjustab riske töötajate elukvaliteedile.

5-täiesti nõus, 4-osaliselt nõus, 3-raske öelda, 2- mitte päris nõus, 1-üldse mitte nõus

*Palun loetlege, milliseid riske töö põhjustab?

.....
.....
.....
.....

19. Minu õpitava eriala kutsetasemed on reguleeritud kutsestandarditega.

5-täiesti nõus, 4-osaliselt nõus, 3-raske öelda, 2- mitte päris nõus, 1-üldse mitte nõus nõus

20. Minu õpitava eriala kohta on ilmunud palju õppekirjandust ja teabematerjale.

5-täiesti nõus, 4-osaliselt nõus, 3-raske öelda, 2- mitte päris nõus, 1-üldse mitte nõus

21. Minu õpitaval erialal tegutsevad kutseühendused või ametiliidud.

5-täiesti nõus, 4-osaliselt nõus, 3-raske öelda, 2- mitte päris nõus, 1-üldse mitte nõus nõus

*Palun nimetage mõni neist tegutsevatest organisatsioonidest?

.....
.....

22. Mul on võimalus tulevikus töötada õpitaval erialal oma kodu lähedal.

5-täiesti nõus, 4-osaliselt nõus, 3-raske öelda, 2- mitte päris nõus, 1-üldse mitte nõus

23. Soovitaksin oma õpitavat eriala õppimiseks sõpradele ja tuttavatele.

5-täiesti nõus, 4-osaliselt nõus, 3-raske öelda, 2- mitte päris nõus, 1-üldse mitte nõus nõus

24. Minu erialaõpinguis omandatud teadmisi on võimalik kasutada ka teistel kutsealadel.

5-täiesti nõus, 4-osaliselt nõus, 3-raske öelda, 2- mitte päris nõus, 1-üldse mitte nõus

*Palun loetlege lähedasi kutsealasid, kus teie õpitavaid kutseoskusi saaks töös kasutada?

.....
.....
.....
.....

25. Olen enne kutsekooli õppimaasumist osalenud gümnaasiumis toimunud kutsealasel

koolitusel.

2-Jah, 1-Ei

26. Olen enne kutsekooli õppimaasumist osalenud põhikoolis toimunud kutsealasel koolitusel.

2-Jah, 1-Ei

27. Õpin praegu.....eriala

28. Õpin praegu

3-kursusel, 2-kursusel, 1-kursusel,

29. Eelnevas kutsealases koolituses õppisin sama eriala mis praegu kutsekoolis.

1-täiesti nõus, 2-ma ei osalenud selles 3-õppisin teist eriala

Olen.

Noormees-, Tütarlaps-

Minu vanus on .....aastat.

Täna nähtud vaeva eest!

Lisa 2. Võõrkeelne küsimustik

Опросник для ученика

Уважаемый участник исследования!

Целью современной системы профессионального образования Эстонии является выбор наиболее подходящей для ученика профессии. Для того, чтобы узнать, насколько эта цель выполняется, в Тартуском Университете был составлен опросник. Цель опроса – выяснение связей между изучаемой в училище специальностью, заинтересованностью учащегося и ожиданиями, связанными с будущей профессией.

Ответы на вопросы займут примерно 20 минут. В опроснике нет правильных или неверных ответов, важно мнение отвечающего. Опросник является анонимным. При обработке ответов и публикации результатов личные данные отвечающего и название обучающего заведения использованы не будут. С уважением, Айн Лаане, магистрант Тартуского Университета laaneain@gmail.com

Подумай, какой вариант ответа лучше всего описывает Твою точку зрения? Для ответа подчеркни наиболее подходящий вариант.

1. К настоящему времени я уже решил, где буду работать после окончания учебы.

5-полностью согласен, 4-частично согласен, 3-затрудняюсь ответить, 2-не очень согласен, 1-совсем не согласен

2. Решил, где буду работать, еще перед поступлением в училище.

5-полностью согласен, 4-частично согласен, 3-затрудняюсь ответить, 2-не очень согласен, 1-совсем не согласен

3. К настоящему времени решил, что после окончания учебы не стану работать по профессии.

5-полностью согласен, 4-частично согласен, 3-затрудняюсь ответить, 2-не очень согласен, 1-совсем не согласен

4. После училища планирую продолжать учебу по своей профессии.

5-полностью согласен, 4-частично согласен, 3-затрудняюсь ответить, 2-не очень согласен, 1-совсем не согласен

5. После окончания училища планирую обучиться еще какой-нибудь профессии.

5-полностью согласен, 4-частично согласен, 3-затрудняюсь ответить, 2-не очень согласен, 1-совсем не согласен

6. В ходе занятий в училище, изучаемая профессия стала для меня более привлекательной.

5-полностью согласен, 4-частично согласен, 3-затрудняюсь ответить, 2-не очень согласен, 1-совсем не согласен

7. Знаю как минимум три рабочих места, где хотел бы работать после окончания училища.

5-полностью согласен, 4-частично согласен, 3-затрудняюсь ответить, 2-не очень согласен, 1-совсем не согласен

8. Уже во время учебы временами работал по своей специальности.

5-полностью согласен, 4-частично согласен, 3-затрудняюсь ответить, 2-не очень согласен, 1-совсем не согласен

9. Думаю, что знаю все рабочие особенности изучаемой профессии.

5-полностью согласен, 4-частично согласен, 3-затрудняюсь ответить, 2-не очень согласен, 1-совсем не согласен

10. После окончания училища есть возможность совершенствоваться в своей профессии.

5-полностью согласен, 4-частично согласен, 3-затрудняюсь ответить, 2-не очень согласен, 1-совсем не согласен

11. После окончания училища есть возможность продолжать обучение в вузе.

5-полностью согласен, 4-частично согласен, 3-затрудняюсь ответить, 2-не очень согласен, 1-совсем не согласен

12. Профессиональное обучение позволяет мне продолжать учебу за рубежом.

5-полностью согласен, 4-частично согласен, 3-затрудняюсь ответить, 2-не очень согласен, 1-совсем не согласен

13. Содержание моего профессионального обучения пригодится в моей будущей трудовой жизни.

5-полностью согласен, 4-частично согласен, 3-затрудняюсь ответить, 2-не очень согласен, 1-совсем не согласен

14. Учебные задания профессионального обучения даются мне с трудом.

5-полностью согласен, 4-частично согласен, 3-затрудняюсь ответить, 2-не очень согласен, 1-совсем не согласен

15. Изучаемая мной профессия помогает мне лучше справляться с повседневной жизнью.

5-полностью согласен, 4-частично согласен, 3-затрудняюсь ответить, 2-не очень согласен, 1-совсем не согласен

*Пожалуйста напишите, где и в какой ситуации можете использовать свои профессиональные навыки в повседневной жизни?

.....
.....
.....
.....

16. Моя профессия позволит мне в будущем получать достойную зарплату.

5-полностью согласен, 4-частично согласен, 3-затрудняюсь ответить, 2-не очень согласен, 1-совсем не согласен

17. Профессиональные умения моей специальности часто обновляются.

5-полностью согласен, 4-частично согласен, 3-затрудняюсь ответить, 2-не очень согласен, 1-совсем не согласен

18. Характер работы по специальности предполагает риски для работника.

5-полностью согласен, 4-частично согласен, 3-затрудняюсь ответить, 2-не очень согласен, 1-совсем не согласен

*Пожалуйста, перечислите, какие риски может причинить работа по специальности?

.....
.....
.....
.....

19. Профессиональный уровень моей профессии регулирует профессиональный стандарт.

5-полностью согласен, 4-частично согласен, 3-затрудняюсь ответить, 2-не очень согласен, 1-совсем не согласен

20. О моей профессии издано много учебной литературы и информационный материалов.

5-полностью согласен, 4-частично согласен, 3-затрудняюсь ответить, 2-не очень согласен, 1-совсем не согласен

21. В рамках моей профессии действуют профессиональные объединения и профсоюзы.

5-полностью согласен, 4-частично согласен, 3-затрудняюсь ответить, 2-не очень согласен, 1-совсем не согласен

*Пожалуйста, назовите некоторые из этих действующих организаций

.....
.....
.....
.....

22. У меня есть возможность в будущем работать по профессии рядом с домом.

5-полностью согласен, 4-частично согласен, 3-затрудняюсь ответить, 2-не очень согласен, 1-совсем не согласен

23. Я бы посоветовал свою профессию друзьям и знакомым.

5-полностью согласен, 4-частично согласен, 3-затрудняюсь ответить, 2-не очень согласен, 1-совсем не согласен

24. Полученные в изучаемой профессии знания можно использовать также в других профессиональных областях.

5-полностью согласен, 4-частично согласен, 3-затрудняюсь ответить, 2-не очень согласен, 1-совсем не согласен

*Пожалуйста, перечислите профессиональные области, в которых можно использовать свои профессиональные навыки

.....
.....
.....
.....

25. До поступления в училище принимал участие в проходивших в гимназии курсах, связанных с изучаемой профессией.

2-Да, 1-Нет

26. До поступления в училище принимал участие в проходивших в основной школе курсах, связанных с изучаемой профессией.

2-Да, 1-Нет

27. Сейчас обучаюсь по профессии.....

28. Сейчас учусь

на 3-м курсе, на 2-м курсе, на 1-м курсе,

29. На курсах в предыдущем учебном заведении изучал ту же профессию, что и сейчас в училище.

1-полностью согласен, 2-я в этом не участвовал 2-совсем не согласен

Я.

Юноша-, Девушка-

Мой возраст .....лет.

Благодарю за потраченные усилия!

Lisa 3. Ankeedi üksiküsimuste vastuste sagedustabelid võrreldavate gruppide põhjal

1. Olen praeguses otsustanud, kuhu asun tööle peale lõpetamist

		Osales eelnevas kutseõppes		
		Jah	Ei	Kokku
1.Olen praeguses otsustanud, kuhu asun tööle peale lõpetamist	Üldse mitte nõus	N 6 % 6,7%	19 22,1%	25 14,3%
	Mitte päris nõus	N 7 % 7,9%	24 27,9%	31 17,7%
	Raske öelda	N 16 % 18,0%	25 29,1%	41 23,4%
	Osaliselt nõus	N 38 % 42,7%	15 17,4%	53 30,3%
	Täiesti nõus	N 22 % 24,7%	3 3,5%	25 14,3%
	Kokku	N 89 % 100,0%	86 100,0%	175 100,0%

2. Olin otsustanud, kus töötada juba enne kutsekooli õppimaasumist

		Osales eelnevas kutseõppes		
		Jah	Ei	Kokku
2. Olin otsustanud, kus töötada juba enne kutsekooli õppimaasumist	Üldse mitte nõus	N 20 % 22,5%	40 46,5%	60 34,3%
	Mitte päris nõus	N 23 % 25,8%	24 27,9%	47 26,9%
	Raske öelda	N 14 % 15,7%	17 19,8%	31 17,7%
	Osaliselt nõus	N 20 % 22,5%	4 4,7%	24 13,7%
	Täiesti nõus	N 12 % 13,5%	1 1,2%	13 7,4%
	Kokku	N 89 % 100,0%	86 100,0%	175 100,0%

3. Olen otsustanud, et ei asu pärast kooli lõpetamist tööle õpitaval erialal

		Osales eelnevas Kutseõppes		
		Jah	Ei	Kokku
3. Olen otsustanud, et ei asu pärast kooli lõpetamist tööle õpitaval erialal	Täiesti nõus	N	7	15
		%	7,9%	12,6%
	Osaliselt nõus	N	18	19
		%	20,2%	21,1%
	raske öelda	N	25	20
		%	28,1%	25,7%
	Mitte päris nõus	N	37	15
		%	41,6%	23,3%
	Üldse mitte nõus	N	2	12
		%	2,2%	14,0%
	Kokku	N	89	86
		%	100,0%	100,0%

4. Pärast kutsekooli kavatsen praegu õpitavat eriala edasi õppida

		Osales eelnevas kutseõppes		
		Jah	Ei	Kokku
4. Pärast kutsekooli kavatsen praegu õpitavat eriala edasi õppida	Täiesti nõus	N	21	26
		%	23,6%	30,6%
	Osaliselt nõus	N	16	16
		%	18,0%	18,8%
	Raske öelda	N	26	24
		%	29,2%	28,7%
	Mitte päris nõus	N	16	11
		%	18,0%	12,9%
	Üldse mitte nõus	N	10	8
		%	11,2%	9,4%
	Kokku	N	89	85
		%	100,0%	100,0%

5. Pärast kutsekooli kavatsen veel mingit teist eriala edasi õppida

		Osales eelnevas kutseõppes			
			Jah	Ei	Kokku
5. Pärast kutsekooli kavatsen veel mingit teist eriala edasi õppida	Üldse mitte nõus	N	14	13	27
		%	15,7%	15,1%	15,4%
	Mitte päris nõus	N	16	12	28
		%	18,0%	14,0%	16,0%
	Raske öelda	N	30	22	52
		%	33,7%	25,6%	29,7%
	Osaliselt nõus	N	17	22	39
		%	19,1%	25,6%	22,3%
	Täiesti nõus	N	12	17	29
		%	13,5%	19,8%	16,6%
	Kokku	N	89	86	175
		%	100,0%	100,0%	100,0%

6. Kutsekoolis õppimise käigus on õpitav eriala muutunud mulle meeldivamaks

		Osales eelnevas kutseõppes			
			Jah	Ei	Kokku
6. Kutsekoolis õppimise käigus on õpitav eriala muutunud mulle meeldivamaks	Üldse mitte nõus	N	2	8	10
		%	2,2%	9,4%	5,7%
	Mitte päris nõus	N	11	11	22
		%	12,4%	12,9%	12,6%
	Raske öelda	N	13	15	28
		%	14,6%	17,6%	16,1%
	Osaliselt nõus	N	34	32	66
		%	38,2%	37,6%	37,9%
	Täiesti nõus	N	29	18	47
		%	32,6%	21,2%	27,0%
	Kokku	N	89	85	174
		%	100,0%	100,0%	100,0%

7. Tean vähemalt kolme minule meelepärast töökohta, kus tahaksin töötada peale kooli lõpetamist

		Osales eelnevas kutseõppes		
		Jah	Ei	Kokku
7. Tean vähemalt kolme minule meelepärast töökohta, kus tahaksin töötada peale kooli lõpetamist	Üldse mitte nõus	N	6	20
		%	6,7%	23,3%
	Mitte päris nõus	N	10	19
		%	11,2%	22,1%
	Raske öelda	N	16	22
		%	18,0%	25,6%
	Osaliselt nõus	N	32	17
		%	36,0%	19,8%
	Täiesti nõus	N	25	8
		%	28,1%	9,3%
	Kokku	N	89	86
		%	100,0%	100,0%

8. Olen juba õppimise ajal vahetevahel töötanud õpitaval erialal

		Osales eelnevas kutseõppes		
		Jah	Ei	Kokku
8. Olen juba õppimise ajal vahetevahel töötanud õpitaval erialal	Üldse mitte nõus	N	21	41
		%	23,6%	47,7%
	Mitte päris nõus	N	14	17
		%	15,7%	19,8%
	Raske öelda	N	5	11
		%	5,6%	12,8%
	Osaliselt nõus	N	29	11
		%	32,6%	12,8%
	Täiesti nõus	N	20	6
		%	22,5%	7,0%
	Kokku	N	89	86
		%	100,0%	100,0%

9. Arvan, et tean enda õpitava kutseala kõiki töölaseid iseärasusi

		Osales eelnevas kutseõppes			
			Jah	Ei	Kokku
9. Arvan, et tean enda õpitava kutseala kõiki töölaseid iseärasusi	Üldse mitte nõus	N	7	16	23
		%	7,9%	18,6%	13,1%
	Mitte päris nõus	N	17	22	39
		%	19,1%	25,6%	22,3%
	Raske öelda	N	21	27	48
		%	23,6%	31,4%	27,4%
	Osaliselt nõus	N	37	17	54
		%	41,6%	19,8%	30,9%
	Täiesti nõus	N	7	4	11
		%	7,9%	4,7%	6,3%
	Kokku	N	89	86	175
		%	100,0%	100,0%	100,0%

10. Minu õpitaval erialal on pärast kutsekooli lõpetamist võimalik ennast täiendada

		Osales eelnevas kutseõppes			
			Jah	Ei	Kokku
10. Minu õpitaval erialal on pärast kutsekooli lõpetamist võimalik ennast täiendada	Üldse mitte nõus	N	5	6	11
		%	5,6%	7,0%	6,3%
	Mitte päris nõus	N	2	10	12
		%	2,2%	11,6%	6,9%
	Raske öelda	N	9	8	17
		%	10,1%	9,3%	9,7%
	Osaliselt nõus	N	25	25	50
		%	28,1%	29,1%	28,6%
	Täiesti nõus	N	48	37	85
		%	53,9%	43,0%	48,6%
	Kokku	N	89	86	175
		%	100,0%	100,0%	100,0%

11. Minu õpitaval erialal on pärast kutsekooli lõpetamist võimalik edasi õppida

		Osales eelnevas kutseõppes			
			Jah	Ei	Kokku
11. Minu õpitaval erialal on pärast kutsekooli lõpetamist võimalik edasi õppida	Üldse mitte nõus	N	7	11	18
		%	8,0%	12,9%	10,4%
	Mitte päris nõus	N	7	6	13
		%	8,0%	7,1%	7,5%
	Raske öelda	N	20	26	46
		%	22,7%	30,6%	26,6%
	Osaliselt nõus	N	16	11	27
		%	18,2%	12,9%	15,6%
	Täiesti nõus	N	38	31	69
		%	43,2%	36,5%	39,9%
	Kokku	N	88	85	173
		%	100,0%	100,0%	100,0%

12. Minu erialaõpingud kutsekoolis võimaldavad mul jätkata õpinguid välisriigis

			Osales eelnevas kutseõppes		
			Jah	Ei	Kokku
12. Minu erialaõpingud kutsekoolis võimaldavad mul jätkata õpinguid välisriigis	Üldse mitte nõus	N	3	9	12
		%	3,4%	10,5%	6,9%
	Mitte päris nõus	N	6	7	13
		%	6,7%	8,1%	7,4%
	Raske öelda	N	21	27	48
		%	23,6%	31,4%	27,4%
	Osaliselt nõus	N	27	22	49
		%	30,3%	25,6%	28,0%
	Täiesti nõus	N	32	21	53
		%	36,0%	24,4%	30,3%
	Kokku	N	89	86	175
		%	100,0%	100,0%	100,0%

13. Minu erialaõpingute sisu on hästi kasutatav minu tulevases tööelus

		Osales eelnevas kutseõppes		
		Jah	Ei	Kokku
13. Minu erialaõpingute sisu on hästi kasutatav minu tulevases tööelus	Üldse mitte nõus	N	1	3
		%	1,1%	2,3%
	Mitte päris nõus	N	9	14
		%	10,1%	13,2%
	Raske öelda	N	11	16
		%	12,4%	15,5%
	Osaliselt nõus	N	35	30
		%	39,3%	37,4%
	Täiesti nõus	N	33	22
		%	37,1%	25,9%
	Kokku	N	89	85
		%	100,0%	100,0%

14. Erialaõpingute õppeülesanded tekitavad mulle raskusi

		Osales eelnevas kutseõppes		
		Jah	Ei	Kokku
14. Erialaõpingute õppeülesanded tekitavad mulle raskusi	Täiesti nõus	N	5	3
		%	5,6%	4,6%
	Osaliselt nõus	N	26	17
		%	29,2%	24,6%
	Raske öelda	N	17	17
		%	19,1%	19,4%
	Mitte päris nõus	N	25	30
		%	28,1%	34,9%
	Üldse mitte nõus	N	16	19
		%	18,0%	22,1%
	Kokku	N	89	86
		%	100,0%	100,0%

15 .Minu õpitav eriala aitab mul paremini hakkama saada minu igapäevaelus

		Osales eelnevas kutseõppes			
			Jah	Ei	Kokku
15. Minu õpitav eriala aitab mul paremini hakkama saada minu igapäevaelus	Üldse mitte nõus	N	3	7	10
		%	3,4%	8,1%	5,8%
	Mitte päris nõus	N	3	14	17
		%	3,4%	16,3%	9,8%
	Raske öelda	N	16	15	31
		%	18,4%	17,4%	17,9%
	Osaliselt nõus	N	40	31	71
		%	46,0%	36,0%	41,0%
	Täiesti nõus	N	25	19	44
		%	28,7%	22,1%	25,4%
	Kokku	N	87	86	173
		%	100,0%	100,0%	100,0%

16. Minu õpitaval erialal on tulevikus võimalik teenida väärilist palka

		Osales eelnevas kutseõppes			
			Jah	Ei	Kokku
16. Minu õpitaval erialal on tulevikus võimalik teenida väärilist palka	Üldse mitte nõus	N	2	4	6
		%	2,3%	4,7%	3,4%
	Mitte päris nõus	N	3	16	19
		%	3,4%	18,6%	10,9%
	Raske öelda	N	14	22	36
		%	15,9%	25,6%	20,7%
	Osaliselt nõus	N	34	32	66
		%	38,6%	37,2%	37,9%
	Täiesti nõus	N	35	12	47
		%	39,8%	14,0%	27,0%
	Kokku	N	88	86	174
		%	100,0%	100,0%	100,0%

17. Minu õpitaval erialal toimuvad ametioskustes sagedased uuendused

		Osales eelnevas kutseõppes			
			Jah	Ei	Kokku
17. Minu õpitaval erialal toimuvad ametioskustes sagedased uuendused	Üldse mitte nõus	N	0	3	3
		%	,0%	3,5%	1,7%
	Mitte päris nõus	N	7	10	17
		%	8,0%	11,8%	9,8%
	Raske öelda	N	23	33	56
		%	26,1%	38,8%	32,4%
	Osaliselt nõus	N	39	30	69
		%	44,3%	35,3%	39,9%
	Täiesti nõus	N	19	9	28
		%	21,6%	10,6%	16,2%
	Kokku	N	88	85	173
		%	100,0%	100,0%	100,0%

18. Minu õpitava eriala tööiseloom põhjustab riske töötajate elukvaliteedile

		Osales eelnevas kutseõppes			
			Jah	Ei	Kokku
18. Minu õpitava eriala tööiseloom põhjustab riske töötajate elukvaliteedile	Üldse mitte nõus	N	5	6	11
		%	5,6%	7,1%	6,4%
	Mitte päris nõus	N	11	17	28
		%	12,4%	20,2%	16,2%
	Raske öelda	N	28	31	59
		%	31,5%	36,9%	34,1%
	Osaliselt nõus	N	33	21	54
		%	37,1%	25,0%	31,2%
	Täiesti nõus	N	12	9	21
		%	13,5%	10,7%	12,1%
	Kokku	N	89	84	173
		%	100,0%	100,0%	100,0%

19. Minu õpitava eriala kutsetasemed on reguleeritud kutsestandarditega

		Osales eelnevas kutseõppes			
			Jah	Ei	Kokku
19. Minu õpitava eriala kutsetasemed on reguleeritud kutsestandarditega	Üldse mitte nõus	N	2	1	3
		%	2,3%	1,2%	1,7%
	Mitte päris nõus	N	2	8	10
		%	2,3%	9,3%	5,7%
	Raske öelda	N	33	36	69
		%	37,5%	41,9%	39,7%
	Osaliselt nõus	N	24	25	49
		%	27,3%	29,1%	28,2%
	Täiesti nõus	N	27	16	43
		%	30,7%	18,6%	24,7%
	Kokku	N	88	86	174
		%	100,0%	100,0%	100,0%

20. Minu õpitava eriala kohta on ilmunud palju õppekirjandust ja teabematerjale

		Osales eelnevas kutseõppes			
			Jah	Ei	Kokku
20.Mimu õpitava eriala kohta on ilmunud palju õppekirjandust ja teabematerjale	Üldse mitte nõus	N	1	2	3
		%	1,1%	2,3%	1,7%
	Mitte päris nõus	N	10	9	19
		%	11,4%	10,5%	10,9%
	Raske öelda	N	18	20	38
		%	20,5%	23,3%	21,8%
	Osaliselt nõus	N	28	32	60
		%	31,8%	37,2%	34,5%
	Täiesti nõus	N	31	23	54
		%	35,2%	26,7%	31,0%
	Kokku	N	88	86	174
		%	100,0%	100,0%	100,0%

21. Minu õpitaval erialal tegutsevad kutseühendused või ametiliidud

		Osales eelnevas kutseõppes			
			jah	Ei	Kokku
21. Minu õpitaval erialal tegutsevad kutseühendused või ametiliidud	Üldse mitte nõus	N	7	9	16
		%	10,9%	13,8%	12,4%
	Mitte päris nõus	N	3	3	6
		%	4,7%	4,6%	4,7%
	Raske öelda	N	21	24	45
		%	32,8%	36,9%	34,9%
	Osaliselt nõus	N	22	14	36
		%	34,4%	21,5%	27,9%
	Täiesti nõus	N	11	15	26
		%	17,2%	23,1%	20,2%
Kokku	N	64	65	129	
	%	100,0%	100,0%	100,0%	

22. Mul on võimalus tulevikus võimalus töötada õpitaval erialal kodu lähedal

			Osales eelnevas kutseõppes		
			Jah	Ei	Kokku
22. Mul on võimalus tulevikus võimalus töötada õpitaval erialal kodu lähedal	Üldse mitte nõus	N	9	10	19
		%	10,2%	11,6%	10,9%
	Mitte päris nõus	N	10	10	20
		%	11,4%	11,6%	11,5%
	Raske öelda	N	23	24	47
		%	26,1%	27,9%	27,0%
	Osaliselt nõus	N	24	24	48
		%	27,3%	27,9%	27,6%
	Täiesti nõus	N	22	18	40
		%	25,0%	20,9%	23,0%
	Kokku	N	88	86	174
		%	100,0%	100,0%	100,0%

23. Soovitaksin õpitavat eriala õppimiseks oma sõpradele ja tuttavatele

		Osales eelnevas kutseõppes		
		Jah	Ei	Kokku
23. Soovitaksin õpitavat eriala õppimiseks oma sõpradele ja tuttavatele	Üldse mitte nõus	N	3	8
		%	3,4%	6,3%
	Mitte päris nõus	N	7	12
		%	7,9%	10,9%
	Raske öelda	N	15	21
		%	16,9%	20,6%
	Osaliselt nõus	N	32	26
		%	36,0%	33,1%
	Täiesti nõus	N	32	19
		%	36,0%	22,1%
	Kokku	N	89	86
		%	100,0%	100,0%

24. Minu erialaõpingus omandatud teadmisi on võimalik kasutada ka teistel kutsealadel

			Osales eelnevas kutseõppes		
			jah	Ei	Kokku
24. Minu erialaõpingus omandatud teadmisi on võimalik kasutada ka teistel kutsealadel	Üldse mitte nõus	N	1	3	4
		%	1,1%	3,5%	2,3%
	Mitte päris nõus	N	3	11	14
		%	3,4%	12,9%	8,0%
	raske öelda	N	15	22	37
		%	16,9%	25,9%	21,3%
	Osaliselt nõus	N	41	32	73
		%	46,1%	37,6%	42,0%
	Täiesti nõus	N	28	17	45
		%	31,5%	20,0%	25,9%
	Kokku	N	88	85	173
		%	100,0%	100,0%	100,0%

I. Kus ja missugustes olukordades saan ametioskusi kasutada igapäevaelus?

			Osales eelnevas kutseõppes		
			Jah	Ei	Kokku
Kus saan ametioskusi kasutada igapäevaelus	Ei nimeta ühtegi	N	6	42	48
		%	6,7%	48,8%	27,4%
	Nimetab ühte	N	27	36	63
		%	30,3%	41,9%	36,0%
	Nimetab kahte	N	35	6	41
		%	39,3%	7,0%	23,4%
	Nimetab kolme	N	11	2	13
		%	12,4%	2,3%	7,4%
	Nimetab nelja või enam	N	10	0	10
		%	11,2%	,0%	5,7%
	Kokku		N	89	175
			%	100,0%	100,0%

II. Milliseid riske töö põhjustab?

			Osales eelnevas kutseõppes		
			Jah	Ei	Kokku
Millised riskid on elukvaliteedile	Ei nimeta ühtegi	N	15	46	61
		%	16,9%	53,5%	34,9%
	Nimetab ühte	N	26	23	49
		%	29,2%	26,7%	28,0%
	Nimetab kahte	N	29	14	43
		%	32,6%	16,3%	24,6%
	Nimetab kolme	N	13	0	13
		%	14,6%	,0%	7,4%
	Nimetab nelja või enam	N	6	3	9
		%	6,7%	3,5%	5,1%
	Kokku		N	89	175
			%	100,0%	100,0%

III. Erialal tegutsevad kutseühendused või ametiliidud ja kutseühendused

			Osales eelnevas kutseõppes		
			Jah	Ei	Kokku
Ametiliidud ja kutseühendused	Ei nimeta ühtegi	N	44	72	116
		%	49,4%	83,7%	66,3%
	Nimetab ühte	N	38	13	51
		%	42,7%	15,1%	29,1%
	Nimetab kahte	N	6	1	7
		%	6,7%	1,2%	4,0%
	Nimetab kolme	N	1	0	1
		%	1,1%	,0%	,6%
Kokku	N	89	86	175	
	%	100,0%	100,0%	100,0%	

IV. Lähedased kutsealad, kus saab õpitavaid kutseoskusi töös kasutada

			Osales eelnevas kutseõppes		
			jah	Ei	Kokku
Kutsealad, kus saab õpitud kutseoskusi veel kasutada	Ei nimeta ühtegi	N	7	51	58
		%	7,9%	59,3%	33,1%
	Nimetab ühte	N	18	23	41
		%	20,2%	26,7%	23,4%
	Nimetab kahte	N	41	10	51
		%	46,1%	11,6%	29,1%
	Nimetab kolme	N	20	2	22
		%	22,5%	2,3%	12,6%
	Nimetab nelja või enam	N	3	0	3
		%	3,4%	,0%	1,7%
Kokku	N	89	86	175	
	%	100,0%	100,0%	100,0%	

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, AIN LAANE

15. juuli, 1965)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose

PÕHIKOO LIS JA GÜMNAASIUMIS TOIMUV KUTSEÕPE KUI ÕPPIJATE KARJÄÄRIVALIKU SUUNA

mille juhendaja on dotsent Hasso Kukemelk

- 1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
- 1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 20. mai 2013